

SLOVAN

**MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XI.

1913 - 6

VSEBINA.

Josip Kozarac: Mrtvi kapitali . . .	163	Fr. Zgur: Hej, vzidi, solnce... .	182
Prostoslav Kretanov: „Potovanje, prijet'lj, je naše življenje“ . . .	169	Milan Plut: Po macedonskem bo- jišču	183
P. Rene: Spomin	172	Fran Albrecht: Dlh cest	187
Milan Pugelj: „Mi bi rastli kakor bori in smreke“	173	Listek	188
Emil Hojak: Za upl	174	Književnost:	
Uglješa: Klic domovine	175	Bolgarska književnost. — Ivan Cankar: Milan	
Vladimir Nazor: Divič grad . . .	177	in Milena. — „Veda“. — „Veterinarski Vestnik“.	
		Glasba:	
		Rozamunda.	

NAŠE SLIKE.

Meštrovič Iv.: Spomin (str. 161). Tako nazivajo nekateri kritiki „Miloševo Vukosavo“ iz Vidov-
danskega hrana. — **Saša Santel: Ilustracije Nazorove pravljice o Kraljeviču Marku**, in sicer:
Crna ladja (str. 177). Vile dvignejo na bele roke mrtvo truplo Kraljeviča Marka (str. 178). Marko leži na
bregu; rekel bi, da motri peno valov... (str. 179). Kraljevič Marko, dolgo smo te čakali tužni sužnji v
tej zemlji... (str. 180). Grobnica Kraljeviča Marka, naš Divič-Grad (str. 181). — **Pogled na Bospor**
z azijske strani (str. 188). — **Ob Bosporu proti Crnemu morju** (str. 169).

LISTNICA UREDNISTVA.

V. Kr. v Polj.: Pesmi „Zakaj ti bodo solze in bojazen“ in „Nekoč sem prosil tebe rožmarina“
imata neko vrednost.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K.
Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno.
Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna
petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

MEŠTROVIĆ: SPOMIN.

MRTVI KAPITALI.

(POVEST).

V.

(Dalje).

Gospa Vukovičeva je prišla z radostno vestjo, da je oni mladi gospod, ki se je na zabavi predstavil gospe Matkovičevi, predstojnik v svojem uradu, Urbanitzky, vprašal njo — tetko — ali bi smel snubiti Anko.

Gospa Matkovičeva se je komaj znašla v sladki vzruženosti ter v prvem hipu skoro ni hotela verjeti svoji sestri, ki se je hvalila, da ji je to srečno novico javila prva. Gospe Matkovičevi je bila ta novica že tudi iz tega razloga nenadna, ker si je v sebi bila povsem na čistem, da bo slavila prej Nelino svatbo, akoravno je Nela mlajša, ter se je tolažila, da se najde poleg nje, ko se omoži, sčasoma najbrž ženin tudi za Anko. Ko se je osvestila od prvega veselja in ko ji reče sestra, da pride Urbanitzky že jutri popoldne snubit Anko, še-le tedaj razume vso resnost in važnost sestrinih besed. To resnost poveča še gospa Vukovičeva, rekši:

„Vprašal me je, ali bi se smel drzniti in zasnobiti Anko in kdaj bi na to vprašanje mogel dobiti točen odgovor.

Na to sem mu odgovorila, da lahko pride sem, kadarkoli hoče, in da je lahko siguren, da ne naleti na nobene zapreke; na to mi odvrne, ves srečen, da pride takoj jutri... Mislim, da ne boš imela ničesar proti temu. Pomisli: tako mlad, pa že šef urada! V ostalem je človek v vsakem oziru na svojem mestu, z eno besedo, sijajna partija, ki jo bo Anki vsakdo zavidal.“

Gospa Matkovičeva, dasi se je radovala, se je vendar zganila na sestrine besede, „da ne naleti na nobene zapreke“. Njena bistroumna sestra je brzo opazila to točko, vsled katere se je vzradošeni obraz gospe Matkovičeve nenadoma stemnil, ter nadaljuje vneto:

„Mislim, da Anke ni treba niti vprašati, ako bi se protivila. Sicer pa, nadajam se, da bo toliko pametna in ne bo odbila tako sijajne partije, s katero bi se ponašali mnogo večji ljudje.

To bi bila za nas velika sramota in neugodnost, ako bi ona odbila tako uglednega snubca.“

Gospa Matkovičeva je bila povsem sporazumna s svojo sestro; v njej se je počela buditi ona roditeljska radost, ki ji žena — razen one prve, ko postane mati — ne pozna večje. To radost ji je kalila edino Anka sama, ker ni vedela, kaj poreče ona na vse to. Sestrino mnenje, da je ni treba niti vprašati, ako bi se protivila, ji je bila edina, ali zelo problematična rešitev, da se vzdrži v tej sreči. Poizkušala se je tešiti tudi s tem, da je Anka preveč razsodna, nego da bi ne mogla spoznati, kaj ji je v korist. Z druge strani se pa ni mogla otresti neugodnega čuvstva, da z nasiljem, ako ga stori na svojem otroku, užali v dno duše svojo nežno hčer, da jo morda Anka poneha klicati za mater — in pred njeno dušo se je prikazala slika njene hčerke v oni obliki, v kateri je dosedaj še ni videla — zato, ker ni hotela, da jo vidi tako.

Gospa Matkovičeva pokliče nato svojega moža, in akoravno doslej ni posebno marala za njegove nazore, jo je sedaj sililo nekaj neodoljivega, da zve tudi on, za kaj gre. Mislila je celo, da opre svojo vročo željo na njegovo avtoriteto, ki jo ima pri svoji hčeri. Matkovič ostane hladen in ravnodušen, kakor vedno — dočim sta sestri mislili, da bodeda stali pred njim kakor zmagovalki.

„Ako Anka hoče, meni je prav; ako ne, je ne bom silil.“

Tako se je glasil njegov odgovor, in vsaka beseda je bila slična njemu.

„Jaz mislim, da to ni dovolj, reči: ako ona neče, je tudi meni prav, — ti kot oče, mi kot roditelji ne moremo govoriti o tej stvari, kakor da nam naš otrok nič mari. Naša dolžnost je, sveta dolžnost, da se pobrigamo za njeno možitev, za njeno bodočnost, da jo poučimo, kaj bo koristno za njo in kaj ne.“

„Jaz se povsem zanašam na njen razum, ki je sigurno ne zapusti. Uverjen sem, da v tej zadevi ne bo potrebovala niti tvojega niti mojega niti čigarkoli nasveta.“

„A če ona ne bo hotela, ako odbije to sijajno partijo?“

„Ako ne bo hotela — kaj je tako strašnega na tem! Ostala bo pač tudi nadalje moja hči!“

„Ali mi jo moramo omožiti, zakaj stara je že dvajset let. Imamo tudi Nelo, ki ji najdemo vsekakor tem laže moža, ako bo starejša hči enkrat oskrbljena.“

„Meni moji otroci še niso tako breme, da bi jih moral siliti, naj gredo od mene . . .“

„Ti nisi nikdar umel roditeljskih dolžnosti, pa jih ne razumeš niti sedaj. Ti ne veš, kako se vse žene, da oskrbi svojo deco . . .“

„Osiguranje in sreča otrok ni vedno isto. Jaz hočem, da vidim svojo deco zadovoljno in srečno.“

„Kako jo hočeš osrečiti drugače, ako ne s tako sijajno možnostjo?“

„Torej dobro, naj se omoži, ako hoče, jaz ji ne branim — ali siliti in nagovarjati je nočem nikdar, ker mislim, da to ni dolžnost roditeljev.“

Nato je Matković odšel; menil je, da nima reči ničesar več.

V drugi sobi najde Anko in Nelo, ki jima je bil tajni razgovor materin in tetin še vedno nepoznan.

„No pa — poroče te torej, draga moja!“ reče Matković Anki ter jo naglo poboža po licu, kakor da jo bolj pomiluje, nego se raduje te vesti. Od njenega štirinajstega leta je ni pomiloval, a sedaj je mislil, da te po njegovem mnenju za vsako deklico težke besede mora ublažiti z neko nežnostjo.

Anka prebledi, dočim Nela zavrisne in poleti k materi in teti v sobo.

„Jaz ti puščam svobodno voljo, ako ti ni po godu —“ In ta na zunaj trdi, rezki človek ni mogel končati, nego zopet poboža Anko po laseh in čelu ter ganjen in prevzet od čuvstev odide iz sobe.

„Ančica, čestitam ti“ — priskače Nela nazaj. „Ni sicer posebno lep, meni se ni nikdar dopadel, ali pravijo, da je dober — čestitam ti še enkrat.“ Tako je skrivala Nela svojo zavist, ki ji je vrela na vsa usta na dan.

„Še niti ne vem, kdo je — ali naj bo kdorkoli, ti si s svojo čestitko morda prišla prezgodaj“ — odvrne Anka nekoliko vznemirjena.

Te besede je slišala tudi mati in teta, ki sta prišli v tem hipu iz druge sobe. Gospa Mat-

kovičeva je videla Anko sedaj v isti sliki, kakoršno je malo prej gledala v duši. In zazebljo jo je na dnu srca ter ji zaprlo vsako besedo. Izginila ji je vsa osnova, s katero je mislila Anki naznaniti sestrino novico.

„Anka, veselim se, da si dobila snubača, kakor si ga tudi zaslužila. Gospodu Urbanitzkemu si ugajala prvi hip, ko te je zagledal, in jutri pride, da te zasnubi.“ S tem pozdravom prime gospa Vukovičeva Anko za roko in jo srčno poljubi na usta.

„Gospod Urbanitzki!“ . . . reče polglasno Anka in upre izrazito oči pred se, da bi se točneje spomnila vitkega gospoda s plavimi melanholičnimi očmi in lepo dolgo brado.

Mati in teta zbereta vso svojo duševno moč, da bi iz vsakega drhtaja njenih potez v obrazu, iz utripanja oči mogli razbrati, kake misli se v tem hipu porajajo v njeni glavi — a ničesar nista mogli najti. Prej mračni Ankin obraz je prešel, ko je začula ime Urbanitzky, brž v vsakdanjo vedrino in iskrenost. Niti za hip ni v srcu podvomila, da se za stalno odloči v tej stvari. Mati in teta sta bili presenečeni, ko sta jo videli tako vedro; nista vedeli, kako naj si potolmačita ta duševni mir in pokoj.

„Mislim, Anka, da boš umela to odlikovanje, to čast, in ga boš znala tudi ceniti . . .“

„Umejem jo in cenim, a ne grem za njo.“

Gospa Matkovičeva je postajala že nestrpna. Bila je preveč razburjena, nego da bi umela Anko in njene misli.

„Meni se je gospod Urbanitzky zelo omilil, brž ko sem ga ugledala; posebno ugodna je njegova mehka, simpatična govorica. Visok uradnik je, a ker je mlad, bo sigurno še višji. Ako vrh tega še pomisliš, da te zelo ljubi, da te uprav obožava — mislim, da niti največja izbiralka ne more od človeka več zahtevati . . .“ — Tako je teta začela juriš na to krasno deklico, ki se je z iskrenostjo besede takorekoč igraje upirala vsej bistrumnosti in nagovarjanju matere in tete.

„Mislim, da to ni dovolj, da se samo zahteva nekaj od njega, marveč je treba preceniti tudi ono, kar se mu more dati za vzdarje.“

„Govoril je s toliko izvestnostjo in odločnostjo o snubitvi, niti od daleč ni omenil dote, ne zahteva ničesar, njegova plača je dovolj. Pomisli samo, koliko jih je dandanes, ki ne iščejo dote —?“

„Draga teta, nisem na to niti mislila, nego na nekaj povsem drugega. Za me nima niti dota niti velika plača nikake vrednosti — — —“

„Dobro, on ne zahteva dote, ljubi te, a sčasoma vzljubiš tudi ti njega in kaj hočeš več! V ostalem, danes se nikdo ne poroča iz ljubezni, nego eni radi dote, drugi radi protekcije, tretji radi časti — — —“

„Jaz ne spadam v nobeno teh — — —“

„Gotovo ne spadaš, ker te poroči on iz ljubezni, ničesar drugega ne zahteva — — —“

„Ali mislite, da je za zakonsko življenje dovolj, ako on mene ljubi?“

„Ne vem, kaj še hočeš več? Vsako dekle je za to, da se poroči, a redkokatera se poroči, kakor bi ravno želela, ker to je na svetu nemogoče. Glavno je to, da ji je s poroko zasigurano življenje, ako ne boljše, pa vsaj tako, kakor je bilo v očetovi hiši...“

„To pri meni ni glavno — — —“

„A kaj je glavno pri tebi?“ vpraša mati in teta hkrati.

„Prej bi se vdala za onega, katerega ne ljubim jaz in kateri tudi ne ljubi mene — nego za onega, ki mene ljubi, a ga jaz ne ljubim!“

Gospa Matkovičeva še ni vedela, pri čem je. Da ni bila tako zavzeta za to ženitev, bi mogla in morala že uvideti, da Anka to možitev odklanja, da ne more vzeti onega, katerega ne ljubi. Gospa Matkovičeva je dobro vedela, da bo težko prisiliti Anko k čemu; zato se je trudila, da jo vsaj z mirnim razlaganjem pregovori. Pa niti to se ji ni posrečilo, ker ji je bila hčerka preposeben značaj, nego da bi kakemu prigovarjanju žrtvovala svoje ideje.

Stari Matković se je vrnil z Lujom v sobo in uganil takoj hčerine misli. Močno mu je odleglo, ko je videl Anko vedro in brezskrbno... V njegovi duši je med tem preletela panorama njegovega življenja, počenši od poročnega dne do danes. Vedel je, da ga njegova žena ni ljubila nikdar, ali zakaj jo je vkljub temu vzel, tega ni znal. Prišlo je nekako tako, kakor se to dogaja na svetu vsak dan. Pa živela sta vendar, odgajala krasne otroke, a med njima ni bilo nikdar one obiteljske topline, nista bila nikdar dve telesi z eno dušo, bila sta dva protivna tabora — in prva posledica tega je bila, da so tudi njuni otroci postali taki. Dvoje jih je odšlo v materin tabor, a dvoje v očetov. A niti otroci sami ju niso zbliževali, nego so ju uprav še markantneje razdruževali. Nikdar se nista toplo in iskreno porazgovarjala o usodi svojih otrok, nego je vsak v sebi odločeval in še le tedaj, ko so si odločitve nasprotovale, še-le tedaj sta izpregovorila kako besedo, ali ta beseda je bila že ogorčena in svadljiva ter je njunim otrokom pa-

dala v srce tako, da sta se Anka in Vinco odtegnila povsem materinemu, a Lujo in Nela očetovemu vplivu in svetu. To je bolelo Matkoviča tembolj, ker je vedel, da niso tega krivi otroci nego oni, starši. Da prikrije ta madež pred deco, jih je ljubil nad vse in se žrtvoval ves za njihovo dobrobit. Na videz je sicer prepustil vso odgojo ženi in kril po možnosti pred otroki jez, ki je zeval med njo in njim... Zato si sedaj ni mogel predstavljati večjega greha nego siliti svoje dete, da vzame nekoga, za katerega ne čuti prave istinite ljubezni, za katerega ga ne veže oni notranji sklad, ki se pozneje ne da doseči niti z zlatom niti z mogočnostjo ali s kakimi koli žrtvami. Po svojem dvajsetletnem zakonu je bil uverjen, da je ljubezen glavni pogoj vsake ženitve, in akoravno ne pri vsakem paru, gotovo pa pri Anki, zakaj njeno srce ni bilo vdano nobenim muham in hirom, ki bi se ji mogli danes ali jutri maščevati — kako bi trpela, če bi vzela neljubega moža...

Gospa Matković in sestra nista mogli večerjati, nego sta odšli zopet v drugo sobo, da se vnovič posvetujeta.

„Iz vsega njenega govora izprevidim, da ga neče,“ je začela tetka. „Kaj je temu dekletu? Ali je na tej vasi podivjala in se umika moškim — ali je morda že v kogarkoli zaljubljena? Same je vsekakor žalostno, da pri svojih otrocih nimaš toliko ugleda in moči, da bi jim mogla dokazati, kaj je za njih koristno in kaj ni.“

„Znano ti je, da je bila vedno molčeča in da je delala vedno po svoji volji — ali da bi bila neposlušna, tega ne morem reči.“

„Kako da nisi mogla dosedaj spoznati njenega mišljenja, spoznati njenih skrivnosti in še o pravem času nastopiti na pot temu, kar ni koristno in rešilno!...“ je govorila razdraženo tetka.

„Nikdar je nisem razumela in zato tudi nisem mogla spoznati, kaj misli — ona je vobče taka, kakor da ne misli ničesar in ničesar ne čuti.“

„Gotovo je zaljubljena.“

„Morebiti, jaz ne vem! Ali povej mi: v koga? Tu ni nikogar.“

„Nikogar... Morda v Lešića...“

Gospa Matkovičeva prebledi od čuda na te besede.

„V njega... morebiti, a ne verjamem, prav ničesar nisem opazila... Pa tudi kako naj bi se zagledala vanj, ko pa on nič ni, preprost gospodarski pristav...“ je govorila gospa Matkovičeva pretrgano, kakor da govori bolj sami sebi nego komu drugemu. In v tem trenutku se ji je zdel Lešić tako mrzek, da se je čudila, kako je mogla

sploh s tem človekom izpregovoriti kdaj kakšno besedo. Ni mogla pojmiti, kako se ji je dalo danes iti k njemu na gumno, stopiti v njegovo sobo, kako ga je mogla, če tudi le za trenutek, imeti za interesantnega — kakor je bil danes v resnici... On in Urbanitzky! — Sramovala se je, da je vzporedila te dve sliki v svoji domišljiji.

„Nisem mislila, da doživim to sramoto od Anke; pomisli samo, kako naj pogledam jutri gospodu Urbanitzkemu v oči. ko sem mu pa obljubila tako gotovo?“

Gospa Matkovičeva se je videla pahnjeno z visoke stopnice, na katero jo je dvignilo ime Urbanitzky, in ni se mogla vzdržati, da ne bi potočila solze...

„Jaz mislim, da še ni vse izgubljeno,“ nadaljuje zopet gospa Vukovičeva z vedno odločnejšim in strožjim glasom. „Najprej ne puščaj v svojo hišo nobenega mladega človeka, za katerega ti ni, da postane tvoj zet, a posebno ne tega Lešića. Vsekakor bi bilo dobro, da pošlješ Anko za kaka dva meseca k meni, da si v mestnem življenju izbije te trdovratne misli — in ako bi tudi jutri odbila Urbanitzkega, ga bomo na to pripravili in mu zbudili nade, da je Anka plaha in sramežljiva, in če mu že jutri ne da svoje roke, se to zgodi za kak mesec dni gotovo, ko se počasi privadi njegove osebe. On je tako zaljubljen v njo, da ga prvi neuspeh sigurno ne zastraši in ne odbije.“

Gospa Matkovičeva je povsem odobrila načrt svoje sestre, na kar ji je nekoliko odleglo ter ji je zopet razsvetlil dušo žarek nade. Ko je stopila v drugo sobo, da leže k počitku, je vsa srečna in razdragana objela Anko, ki je v tem hipu prej pričakovala materino kletev nego poljub...

Gospod Urbanitzky je prišel v resnici drugi dan popoldne ter privedel s seboj nekega svojega uradnika, ki je bil šele nedavno k njemu premeščen. Vstopil je v Matkovičevo hišo kakor znanec ali kakor vsak človek, ki prinaša v hišo nekaj izvanredno dobrega, kjer ga željno pričakujejo. Videč obe gospe, ki sta ga pozdravili najpristrčneje, je Urbanitzky iz njenih pogledov čital popoln sporazum z njegovim prihodom ter je mislil, da ni treba pred gospo Matkovičevo ponavljati, zakaj je prišel... Tudi Nela jih je sprejela, svečano oblečena, z velikim in koketnim pogledom in nasmeškom, ter se hitro pridružila gospodu Neumayerju, še mlademu človeku idealne višine in tančine, s plavim „cvi-kerjem“ na velikem, ostrem nosu, bledih lic in dolgih prstov, s katerimi je neprestano popravljal

ljal kakor sneg bele in zelo široke manšete. Bil je to človek v šestindvajsetem letu, šele nedavno imenovan uradnikom pri finančnem uradu; njegovi zunanosti ni manjkalo ničesar, da bi ga vihrava Nela ne našla galantnega in zanimivega. Lotila se ga je z vso silo svojega jezika, a njemu, ki mu je, kot pravkar imenovanemu činovniku, bilo mnogo do samega sebe, je bila prva misel, da na prvi mah osvoji Nelino srce, smatrajoč njeno neprestano naivno čebljanje za iskreno izpoved mladega, nepokvarjenega srca, ki se mu je povsem vdalo...

Ko sta gospoda prišla, je bila Anka na vrtu in Urbanitzky se je nekako plaho oziral po sobah za njo. Gospa Vukovičeva se ustavi sama z njim v eni sobi.

„Torej —?“ se je glasilo njegovo kratko vprašanje, ki je zahtevalo, da se mu tudi odgovori z isto kratkostjo.

„To, kar je pri vsaki deklici, kadar je tako nenadno zasnovljena, kar se bo tudi vam zdelo povsem naravno, ako pomislite, da vas je videla samo enkrat v življenju in govorila z vami... Tako nekako, kakor da se boji izreči, a — mislim, da vas to ne vznemiri, zakaj mi vsi smo Vam vdani in skrbimo, da dosežete svojo željo.“

Urbanitzkemu se je zresnil obraz in komaj vidljivo se je poklanjal gospe Vukovičevi. Od narave dokaj nadarjen, je imel tudi že toliko izkustva, da je vedel, koliko veljajo besede gospe Vukovičeve. Te besede, akoprav zanj skoz in skoz laskave, so imele v njegovih očeh povsem drug pomen. Kljub vsej sladki zgovornosti gospe Vukovičeve je uvidel, da so njene besede potvorbena lepota, izkrivljena istina.

„Ali bi lahko govoril z gospodično?“ — vpraša z vljudno odločnostjo, kakor da kliče na račun podrejenega uradnika, s katerim ni povsem zadovoljen.

Nato je šel z obema gospema na vrt, da poiščejo Anko.

Sestanek z Anko je bil spoštljiv, celo pristrčen, kakor sestanek ljudi, ki imajo vsak svojo izvestno voljo in načelo in se ne boje tega načela pred nikomer priznati. Prošetala sta se enkrat in ostala na samem.

„Kakor vidim, ste vi v svojem cesarstvu, v svojem elementu — da se ne izrazim z vsakdanjim izrazom,“ reče Urbanitzky.

„Ako človek hoče, da ne bo nadležen sebi in drugim, si mora dati posla s tem, s čimer je zvezan tako ozko, kakor smo mi z vasjo.“

„Velika sreča je to, ako si človek v svojem lastnem domu najde duševne in telesne zabave.

Ako se zahtevam njegovega duha, okusa in naobrazbe ustreže ob enem, mora imeti tak človek v resnici mnogo čuvstev in nežnosti. Dandanes je takozvanemu izobraženemu svetu vas isto, kar robstvo."

"Kakor na primer tudi moji sestri — dočim je zopet meni popolnoma nerazumljiva plesna naslada, v kateri ona toliko uživa. Jaz ne morem v plesu najti prav nobene zabave telesu, a še manj duhu, zakaj za plesne razgovore mora imeti človek mnogokrat več potrpljenja nego esprita, da ga krivo ne razumejo in ni izpostavljen vsakojakemu obrekovanju."

"Naravno — ali ni treba tam vsake besede tehtati, ne sme se tam vzeti tako strogo, kakor pred sodiščem, nego tako na lahko roko — treba se je vdati struji, ki slučajno teče, kakor če gledate tri, štiri metulje, ki se podijo, a ne morete prav niti razbrati, ali lete po svoji volji, ali jih nosi veter, ali leti ta k temu ali oni k onemu."

"Ali tudi za to je potreben nekak dar, dar hitrega medsebojnega spoznavanja, prilagodenja, zaupanja — a pri meni, vidite, ni tega, meni so vsi ljudje tuji, nepoznani in mi je uprav nemogoče, se tako na vrat na nos sprijateljiti z nepoznanim človekom. Ne morem takoj govoriti z njim tako od srca, da bi mi bil ta razgovor v resnici duševna zabava, a ne prazne fraze, kakor sem že rekla, ne razumem ..."

"Povsem razumem, gospodična, kaj mislite —."

"Ako me razumete, potem gotovo veste, da na plesu, kjer človek v kratkem času pride v dotiko s toliko osebami, nastane zelo redko med moškim in žensko prav ona beseda ali misel, ki bi jima povedala, da sta oba istega prepričanja, da sta njuni duši čudovito skladni, da se lahko razgovarjata o vsem in da prideta vedno do ene sodbe in enega spoznanja. Taka dva se bosta pogovarjala tudi o tem, kjer stavlja etiketa meje človeškemu jeziku, zakaj nadaljevala bosta svoj razgovor z mislimi, čuvstvi in ko zopet otvorita usta — jameta oba zopet z isto mislijo, morda tudi z isto besedo ..."

V tem hipu se pogledata oba s pogledom polnim samozavesti in umovanja, kakor bi govorila drug drugemu: Na zadnjem plesu se nisva tako razgovarjala, med naju ni padla ona iskra, ona misel ...

"Popolnoma se strinjam, gospodična, z vami, in edino, kar mi je žal, je to, da sem našel v vas to — kar iščete tudi vi, našel — ako se ne varam — prepozno ..."

Anka, mesto da mu odgovori z besedami, da jo je v resnici našel prepozno, mu poda molče roko, — in oba si stisneta roke, kakor prijatelja, ki sta se radi neznatnega nesoglasja posvadila in se zopet pomirila.

Urbanitzkega je zbolelo v duši, ne z bolestjo odbitega snubca, nego z bolestjo onega, ki je izgubil polovico svojega lastnega bitja. Ta bolest je slična oni, katero občuti človek, ki ga odbije bogata zaročenka, ker si je izbrala drugega, — samo da se taka bolest izpremeni v mržnjo, a bolest Urbanitzkega se je izpremenila v oboževanje. Njemu je bilo, kakor človeku, ki je v neki skromni trgovini našel oni redki, željno iskani predmet, našel tudi v tem trgovcu človeka, ki umeva popolnoma vrednost tega predmeta, ter bi se pri tem za ceno niti za trenotek ne pogajala — ali na tem predmetu je bil že listek, ki je pravil, da ima ta dragoceni predmet že svojega lastnika ... Sedaj mu je postalo še teže, zakaj Bog ve, kdaj najde zopet to dragocenost.

"Moja mama in teta se bodeta čudili, ko naju vidita tako složna. Nikakor ne bosta pojмили, da pri vsej slogi ne moreva midva biti to, kar onidve želita ..."

"A onidve to želita? —"

"Želita tako vroče, trudili sta se z menoj na vso moč — — —"

"Na vso moč ...?" se ustavi Urbanitzky. "Oprostite, gospodična, še niti ne vem, kolik krivec sem, koliko muke sem vam morda že učinil, — hočem takoj ostaviti to hišo, da vam prištedim vsako nadaljnjo bol in neugodnost. Krivec sem, ker sem vas meril z istim merilom, kakor druge ženske, mesto da bi prej poizkusil čitati v vaši duši, kakor danes ..."

"Razumela sva se enkrat in nimava prav nič oproščati drug drugemu. Ako sem jaz kaj pretrpela radi vas, in bodete vi pretrpeli radi mene, tedaj te bolesti nisva povzročila drug drugemu midva nego oni, ki naju ne razumejo nego mislijo, da je za srečo dvoje mladih ljudi zadosti neki dohodek, od katerega bosta mogla živeti ..."

In Anki no lice izpreleti ironija, kakor redko kdaj ...

Obžalovaje sta pomislila na te ljudi in si vnovič stisnila roke ter odšla z vrta v hišo ...

Tam sta našla veliko radost in vznícenje: Neumayer si je malo prej zasnužil Nelo! To iznenadenje je zmešalo ves oni lepi mir, ki je po burnih čuvstvih legel Anki in Urbanitzkemu na dušo — ter niti ona ni vedela, kaj dela, ko jo

je jela Nela, vsa rdeča od veselja, objemati, istotako ne Urbanitzky, ko mu je njegov podrejeni uradnik javil, da se je zaročil. Gospa Matkovičeva in njena sestra sta mislili, da ne more biti za Urbanitzkega primernejše prilike, da zasnubi Anko, in si nikakor nista mogli raztolmačiti njegove drevenosti in miru, tem manj, ker se je Anka z njim toplo in prijetno razgovarjala, kakor dosedaj redko s kakim moškim. Gospa Vukovičeva se je trudila ves večer, da bi bila za kak trenutek sama z Urbanitzkim, da zve, kako se je odločil — a on je to opazil ter se je znal vsakikrat spretno izmakniti. Ta dostojanstveno stopajoča, vedno se sladko smehljajoča ženska mu je postala naenkrat zoprna...

Tetki in materi je bilo njegovo in Ankino vedenje popolnoma nerazumljivo. Mislili sta, da čaka morda Urbanitzki na Matkoviča, da tudi njega obvesti o svoji nameri, ter sta se ljutili da ga tako dolgo ni domov. Premišljali sta tudi, če ni morda Urbanitzky užaljen, ker je Neumayer prej zasnubil Nelo nego on Anko, in tako dalje. Poleg te negotovosti ju je vznemirjala tudi radost radi Neline zaroke in nista vedeli, katerega izmed njiju naj pogledata dobrohotneje, kateremu otroku se naj sladkeje nasmejeta in ga navorita s slajšimi besedami...

Šele pozno v noč pride stari Matković z Vinkom domov. Dasi ga je iznenadila Nelina zaroka, se je ipak hitro znašel v situaciji. Kot človek odkritosrčnega značaja in brez postranskih misli je takoj postal oče Neumayerju, a Urbanitzkemu prijatelj. Neumayerja je malo čudno dirnila obleka in okorno ponašanje Matkovičev ter mu nikakor ni šlo v glavo, da je to mož njegove elegantne bodoče tašče in oče njegove dražestne zaročenke, ki se mu je sedaj v odsevu sveč zdela še čarobnejša. Urbanitzkemu pa je ugajal že na prvi hip ta enostavni, pošteni Matković, v katerem je spoznal prasliko Ankino. Oba sta se hitro sprijaznila in kmalu sta sedela in se razgovarjala kakor davna prijatelja. Urbanitzky se ni obotavljal naznaniti Matkoviću, kako je z njegovo snubitvijo. Sklenil je, da tudi odide, ne da bi razen Matkoviću komu kaj omenil, ker se je bal, da bi ga gospe ne razumeli popolnoma, najsi bi jima tudi povedal, in bi poleg tega še morala morda Anka trpeti. Zato je zapal svoj pogovor z Anko samo Matkoviću, in ta ga je razumel ter ga srčno zahvaljeval, da je razumel njegovo dete.

„Ne bilo bi večje nesreče za njo, nego če bi se morala poročiti s kom, ki ga ne mara,“ je končal Urbanitzky.

„Glede tega sem že davno na jasnem. Za Nelo sem dobro vedel, da vzame onega, ki jo zasnubi prvi, zato me tudi njena nagla zaroka ni iznenadila niti najmanj. a jaz sem preveč izkušen in dober oče, nego da bi v tej stvari vsiljeval svojim otrokom svojo voljo. Rajši jih jaz blagoslavljam, nego da bi oni mene proklinjali.“

Najbolj iznenaden je bil Vinko. V enem mesecu se je toliko odtujil šoli in mestnemu življenju, da mu je bilo nekako neprijetno pri srcu, ko je videl to oholo, fino oblečeno gospodo. Vedel je, da pride danes Urbanitzky snubit, in mu je uprav odleglo, ko je zvedel, da še Anke ni zasnubil. In ko se je Lujo že sprijaznil z Neumayerjem in pil z njim bratovščino, je odšel Vinko po mraku na vrt; rahlo žvižgajoč in naglo korakajoč po vijugastih stezicah, se na nekem križpotju sestane z Lešičem.

„Nela je zaročena — — —“ hukne ves razburjen in prime Lešiča za roko.

In ona — — —?

„Ona... ni!...“ izpregovori komaj Vinko od veselja.

Nato sta jela z velikimi koraki hoditi po vrtu, kakor blaznika, ne da bi mogla drug drugemu reči le besedo. Vinko je še danes zaran naznanil Lešiču, po kaj je prišla gospa Vukovičeva. Lešič je hotel takoj poleteti v Matkovičev dom — pod pretvezo, kakršnokoli —, a v tem je dospela njemu in Matkoviću vest, da je debeli ravnatelj umrl naglo od kapi, in odšla sta oba takoj k ravnateljstvu, odkoder sta se vrnila šele sedaj. V Matkovičevi hiši niso še vedeli ničesar o tem, ker Matković ni maral vznemirjati svojih gostov.

Ko sta dala z naglimi koraki duška svoji veseli razburjenosti, sta se Vinko in Lešič ločila, poljubivši se toplo, kakor se moreta poljubiti le dve složni srci, dve istomisleči duši...

Ko se je vrnil Vinko v hišo, spravljali so se tam k počitku. Na vratih spalnice sreča Anko, ko je prenašala posteljnino, in nagnivši se k njej, kakor na poljub, je zašepetal tiho:

„Prinašam pozdrav!...“

Anka ga je slišala in razumela. A čuvstvo, da je on ta trenutek v njeni bližini, da ni mogel vzdržati, da bi v tem važnem trenutku ne bil blizu nje, to čuvstvo se je razlilo po njeni duši, kakor sladka pesem, kakor blag okrepljajoč vonj, v katerem bi človek snival in sanjal do konca svojega življenja. Ako bi se on sedaj prikazal pred njo, bi šla k Urbanitzkemu in mu rekla: Evo, vidite ga, to je on — sodite sami, ali me je vreden!...

(Dalje prihodnjič).

OB BOSPORU PROTI ČRNEMU MORJU.

PROSTOSLAV KRETANOV:

„POTOVANJE, PRIJAT'LJI JE NAŠE ŽIVLJENJE.“

(AŠKERC NA POTOVANJU).

II. NA RAZNIH IZLETIH PO KOPNEM.

Imenoval sem Aškerc — pesnika-popotnika, in to s polnim pravom; kajti v teku štiriintridesetih let, od l. 1878. ko je prvokrat vzletel iz svoje ožje štajerske domovine, pa do svoje smrti, dne 10. junija l. 1912., je napravil, kolikor je meni znano, dva in dvajset izletov, po kopnem in po morju, po vsej naši državi in zunaj njenih meja, po Evropi, po Mali Aziji in naposled i po Afriki... K tem pa ne računam različnih manjših, krajših izletičev v bližje kraje: v Trst, Gorico in na Reko, potem v Zagreb in Opatijo v oblovorjeni naši Liburniji, kamor je posebno rad zahajal poslednja leta na potrebnih oddih iz meglene Ljubljane, iz pretesnega, premračnega ter premrzlega — mestnega arhiva.

Prvi svoj izlet je A. Aškerc izvršil že kot bogoslovec-drugoletnik v šolskih počitnicah l. 1878. in sicer — „kud će suza, neg na oko!“ — v Ljubljano, v takratno naše iz narodnega

mrtvila vstajajoče središče in pribežališče vseh Slovencev.

Nemara je tudi njega, kakor pisca teh sestavkov, prignalo otročje-naivno zaupanje v narodje „matere“ Ljubljane, kjer bi se okrepčal in utrdil v veri, upanju in ljubezni do svoje domovine ter se na njenih prsih ogrel in navdušil za uspešno delovanje na torišču borbe za narodno probujenje ter za pospeševanje kulture, izobrazbe in prosvete.

Bili so takrat časi, ko smo Slovenci romali od vseh koncev in krajev širne, nezedinjene Slovenije v „belo Ljubljano“, kakor „bratři“ Čehi v svojo „zlato, stovežato matuško“ Prago, ali pa „braća“ Hrvati v svoj „kraljevski“ Zagreb, pozdravljaje jo že iz daljave v vznesenem glasu:

Pozdravljena mi bodi, o Ljubljana!¹⁾

Slovenije izvoljenc središče,

¹⁾ Pozdrav Ljubljani. Iz moje zbirke: **Nerazvito brstje**. Pesniški poizkusi. (Op. pisca.) od leta 1865—1912.

kjer vera naroda opore išče,
 po dvomih o bodočnosti pregnana.
 Z gorâ mogočnim jezo si obdana,
 pred tujstva nam navalom taborišče,
 kjer narodnih zakladov je svetišče
 in pesem se razlega slavnoznana:
 Odpiraj gostoljubno svoja vrata
 sinovom, kar zaupno jih priroma
 v zavetje starodavnega jim doma.
 Oklepajoč se tebe, mati zlata!
 podajejo roke si v trdno zvezo,
 da združeni krote usode jezo.

Takrat naivni naš pesnik-romar, A. Aškerc pač ni slutil, da mu bo Ljubljana čez dvajset let postala nemila — „mačeha“, čije razposajeni sinovi in od drugod prispeli rejenci ga bodo pisano gledali, ga zatirali in preganjali skoz — štirinajst postaj križevega pota pesniškega, t. j., skoz štirinajst let njegovega službovanja v mestnem arhivu ljubljanskem, po njegovi smrti pa da bodo vadljali za isto suknjo njegove tolikanj mu očitane „sinekure“. —

Enaki nagibi, kakor takrat v Ljubljano, so gnali nadobudnega bogoslovca-pesnika Aškerca leto dni pozneje (1879) ob istem letnem času — v Zagreb...

Glavno, prestolno mesto trojedne kraljevine: Hrvatske, Slavonije in — last not least — Dalmacije, je slovelo takrat kot jugoslovanska Florenca, kjer se je vršil preporod narodnega probujenja in vstajenja ter razcvit prosvete, vede in lepih umetnosti. Vseučilišče, gledališče in umetniški dom — to so bila tri ognjišča, kjer se je podžigal, netil in negoval sveti ogenj vzvišenim Muzam posvečenih žrtev, za katere je bil nabiral in navažal potrebno netivo dolgo let veledušni mecen in goreči apostol Jugoslovanov: prevzvišeni vladika sremsko-bosenski: Josip Juraj Strossmayer!

Obžalovati je, da nam naš uvekovečeni popotnik-pesnik o teh dveh prvih izletih svojih: v Ljubljano in v Zagreb ni ostavil nikakšnega poročila, popisa ali pesnitve!

Saj nam je še svoj „prvi pogled na morje“ l. 1880., kakor sem dokazal v I. sestavku tega cikla („Slovan“, 1913. št. 1.) o Aškerčevem potovanju, popisal šele — sedemindvajset let pozneje, t. j., l. 1907.!

Iz tega se da sklepati, da se je pesnik nadejal dolgega življenja, za kar mu je bila porok: njegova krepka telesna in duševna konstitucija; nadalje njegovo takorekoč cvetoče zdravje in pa njegova uprav zgledna, špartanska redovitost in zmernost.

Imel je zasnovanih še mnogo velesmelih načrtov za daljne izlete križem sveta ter visoko-

leteče umotvore, ki jih je odnesel s seboj v mnogo prerani grob!

Po tistih prvih treh poizkusnih izletih: v Ljubljano, Zagreb in Trst, na katerih se je mladoletni naš pesnik-popotnik, rekel bi, le vežbal in pripravljaj za daljše polete, kakor nedorasli škorec od veje do veje za svobodno vzletavanje po prostem vzduhu — poteklo je tri in pol leta, predno se je odpravil na novi in to — daljši izlet.

Ne da bi mu bilo nedostajalo volje, veselja ali časa za potovanje — ovirala ga je druga, močnejša zapreka: pomanjkanje potrebnih popotnih sredstev, t. j. — denarja!

Kot reven kaplanček na kmetih ob svoji pičli, ali kakor on sam toži: „beraški plači“, brez posebnih postranskih zaslužkov, si pač ni mogel „prihraniti“ tistih „grošev“, ki so potrebni za nakup voznega listka po železnici, pa makar za vožnjo v III. razredu, kamo-li za stroške po dragocenih hotelih, za nagrade in napitnine nenasitljivih „izvoščkov“, „dragomanov“ in „ciceronov“, da ne govorim o drugih pristojbinah za muzeje, umetniške zbirke, za gledališke predstave in vsakovrstne druge zabave in razvedrila na duši in telesu, brez katerih opeša in obnemore nemirni popotnik, ki po ves dan teka okoli.

Šele v poletju leta 1884. dobimo našega Aškerca vnovič na daljšem izletu in sicer: (prvikrat) na — Dunaju, od ondod pa po Donavi navzdol do Budimpešte!

Tudi o tem prezanimivem Aškerčevem posetu cesarsko-avstrijske naše prestolnice in njene kraljevsko-ogrske posestrime nimamo nikakega sledu ne v njegovih pesnitvah, ne v prozaičnih njegovih potopisih!...

Pripovedoval mi je pač, da mu je preintenzivni blesk dunajskega in budimpeštanskega vele-mestja, kakor pravijo: „vzel pogled“ ter mu njiju urnebesni vrišč, hrum in šum „zaprl sapo“... „Kajti,“ je dostavil samo ironično, „če mi je že „imponiral“ Trst, ki je leta 1880. imel jedva okoli 150.000 prebivalcev, zaradi svoje prekrasne lege in zaradi svojega velemestnega vrvenja in življenja, me je na pr. sijajna avstrijska reziden-cija s takrat poldrugim milijonom stanovalcev uprav presenetila in očarala!“...

Nadalje mu vse njeno bogastvo, razkošje in razuzdano velemestno življenje ter ošabno, prepotentno nastopanje in vedenje dunajskega prebivalstva v preprosti njegovi kmetski duši, zlasti kot strogo asketičnemu takratnemu svečniku nikakor ni zbujalo brezpogojnega spoštovanja in občudovanja. Naopak! Rekel mi je, da

se je nehote spomnil Hamerlingovih besed v spevu njegove pesnitve: „Ahasver in Rom“, ko ta-le primerja razkošno življenje Rimljanov za cesarja Nerona z dandanašnjim životarjenjem, namreč:

„Nur dass, verglichen jenem Überschwang
des Römerdaseins, jener Lebensfülle,
wir schnöde Bettler sind und Hungerleider!“

„No,“ je vzkliknil naš popotni pesnik, „ako že nemški pesnik, sin velikega, imovitega, z vsemi darovi posvetnega veličja, telesne in duševne blaginje toli bujno blagoslovljenega naroda tako živo čuti razliko med nekdanjim rimljanskim in sedanjim nemškim življenjem, kaj naj porečem pa še le jaz, revni sinček brižnega, v kulturi in v vsakovrstnem imetju tako daleč zaostalega — narodiča slovenskega!?!“

Pravil mi je, da se je takrat o prvem svojem izletu na Dunaj in v Budimpešto navzel ti-stega demokratskega mišljenja in samaritanskega sočuvstvovanja s trpini, zatiranci ter z vsemi telesnimi in — duševnimi sužnji, ki veje toli toplo iz vseh njegovih pesnitev.

In primerjaje ugodno, brezbržno življenje vele mestnih postopačev in frivolnih razuzdancev s svojim lastnim životarjenjem ob „beraški plači“, v tistih teshomejnih razmerah kot skromni drugi kaplanček v — Šmarju pri Jelšah, kjer je pogrešal družčine in zabave, začutil se je še bolj revnega, zapuščenega in tujega med neznanimi, brezsrčnimi ljudmi, ki so drvili mimo njega v hlastnem lovu za posvetnim Mamonom in za počutnimi nasladami. Ako kdaj, obšlo ga je takrat na Dunaju bridko čuvstvo osamelosti, da je vzdihnil i on s Strelovim „Popotnikom“:

„Jaz tuje nikogar ne poznam
in sred ljudi povsod sem sam!“

In baš to čuvstvo osamljenja med toliko množico brezčutnih, tujih ljudi mu je zbudilo v srcu neodoljivo hrepenenje po samoti in po neposrednem občevanju z blago materjo prirodo..

To ga je tudi napotilo, da se je bil odločil za prosto vožnjo s parobrodom po Dunavu navzdol do — Budimpešte.

Pripovedoval mi je v vznesenem vzhičenju mnogo o tej svoji podunavski vožnji:

„Plavajoč z lahkotno podunavsko ladjo po sivo-zelenkastem vodovju med ploščatimi bregovi Dunava proti iztoku, izprehajal sem se svoboden po gladki palubi gor in dol ter si naslajal pogled s kalejdoskopičnimi prizori divne, bujno zeleneče pokrajine, ki se razgrinja v nepreglednih daljavah ob mogočni reki na obeh straneh. Tu sem prenavljal v svoji vzneseni duši sladko-

grenke spomine prvega svojega izleta v cesarsko našo prestolnico ter ob enem snoval smeje načrte o nadaljnjih izletih širom sveta — ko bi takrat imel zadosten „viaticum“, zdrsnil bi bil kar po Dunavu navzdol do — Črnega Morja!“ je vzdihnil pesnik, v predslutnji poznejših izletov v iste kraje.

„Taka-le plovba z jadrnim parnikom po široki, enakomerno tekoči reki je kaj poetična, ob enem pa tudi poučna! Tu sem premišljeval o čudovitem razvoju in napredku brodarstva po raznih rekah, jezerih in morjih, ki se je izvršil v teku tisočletij.

Otožno ginjen sem se spominjal izza svojih dijaških let tistih primitivnih Homerjevih veslačev, ki so tolkli z okornimi svojimi vesli „sveto, solnato vodovje morja“; spominjal pa sem se tudi Jazona, ki je brodaril v mitičnem praveku od Črnega Morja navzgor po isti reki, takrat lster imenovani, proti zapadu do našega vrhniškega Navporta, odkoder so njegovi veslači barko prerivali čez Kras na „sedmerovrelčni Timav“; zbujali so se mi v duši pisani spomini na počasni nadaljnji razvoj prvotnega brodarstva od preprostih feniških in grških čolnov na vesla in jadra, s katerimi so križarili po obmejnih domačih morjih — tja gori do mogočnih, preveličastnih dvo- in trinadstropnih parobrodov svetovne plovne družbe „Austro-Amerikana“, ki švigajo dandanes z bliskovo hitrostjo po vseh oceanih naše zemlje...

„In ne bil bi — socialisten pesnik-epik“, je sklenil pesnik svoje pripovedovanje, „ko bi se ob enem na pr. ne bil domislil vseh bednih benečanskih sužnjev, ki so, priklenjeni na tiste okorne galeje, veslali s krvavimi, obžuljenimi rokami po sinji naši Adriji ob kršni Dalmaciji dol in gor.“

V take in enake slastno-bolestne misli, spomine in čuvstva ugreznjen, je dospel izletnik Aškerc po večurni plovbi na levobrežni pristan ponosne prestolnice slavnega „magyar-orszaga“: Budimpešto.

Ondi ga je presenetil nepričakovan neprijazen sprejem začrnelih postreščkov in izvoščkov v tujem nerazumljivem jeziku!

Že na Dunaju, takoj ob izstopu z južnega kolodvora je bil naš pesnik-popotnik neprijetno dirnjen in nejevoljen radi tistih vsiljivih nemških fiakerskih klicev: „Einspanner g'fällig!“ Koliko huje pa ga je razkačilo tam doli na peštanskem bregu Donave tisto kričavo ponujanje izvoščkov v nepoznanem mu madžarskem jeziku! Branil se jih je na vse pretege — najprej

v slovenščini, potem v nemščini in na-
posled v latinščini, menda z ozirom na nek-
danji uradni jezik latinski, pa na vse njegove
ugovore in proteste so mu odgovarjali oni sre-
pogledi „čikoši“ kar zaporedoma: „Nem tudum!
Nem tudum! Nem tudum!“, dokler se ni oglasil
uslužbenec nekega nemškega hotela, ki ga je
povabil v svoj omnibus v — češkem jeziku!

„Ano, ano! Slovan všude bratře jma!“ je
vzkliknil pesnik vzradoščen ter skočil naglo v
voz, ki ga je odpeljal v dotično „szálódo“ v
„Kérepesz utco.“

Kako se je potem godilo našemu izletniku
v modernem madjarskem Babilonu ter kako se
je sploh imel, zabaval in počutil med oholimi,
prepotentnimi in prezirljivimi Arpadovci, o tem mi
ni izpovedal ničesar; sploh Aškerc o tem svojem
prvem izletu v ponosno metropolo tisočletnega
madžarskega kraljestva ni rad slišal, če ga je
kdo o tem interpeliral...

Ogledal si je bil pač vse ondote histo-
rične znamenitosti kot vesten in znatiželjen po-
setnik toli slovitega dvomestja: Bude in
Pešte, ki ju spajajo preko širokega Dunava
različni mostovi, med katerimi je kralj oni že-
lezni most na lancih, držeč iz Pešte v premi
črti do pod vznožja strmega hriba, na čigar
vzvišenem vrhuncu se dviga veličastna budimska
rezidenca ogrskih kraljev.

Ko sem bil leto pozneje, sredi me-
seca aprila l. 1885. v Budimpešti ter posetil

v budimski trdnjavi rojaka in prijatelja „Dr.
Ahasverja“: dr. Pavla Turnerja, takrat-
nega odgojitelja pri ondotnem vojaškem povelj-
niku, grofu Edelsheim-Gyuláyu, pritožil se je
imenovani naš Pohorec, da ga naš baladnik:
Anton Aškerc, ko je bil preteklo leto v Bu-
dimpešti, ni prišel posetit, kar je silno obžalo-
val, in to ne toliko v svojem, temveč v pesni-
kovem interesu. Šele iz časopisov da je bil
zvedel o njegovem bivanju v središču ogrskega
„orszaga“.

„Na tak način tekati samcat in molče, kar
takorekoč — „transito“ skoz „mesta in vasi,
zlasti kjer povsod drugač se govori“ — to se
pravi: potovati po širnem svetu okrog, kakor
kak — gluhonemec!“ je vzkliknil nejevoljen naš
slovenski dr. Ahasver, ki se je bil šel na An-
gleško ženit¹⁾ ter je potem prepotoval „pol sve-
ta“ od — Lednega Morja tja doli do Nila
ter od španskih Pirenej do visokogorskega
Kavkaza.

„Jaz bi mu bil razkazal vse budimpeštanske
znamenitosti od Bloksberga do Gyul-Babinega
groba na Švabski Gori. Predstavil bi mu bil na-
posled tudi one velezanimive „Tri Gracije“,
o katerih sem pisal nedavno v „Ljubljanskem
Zvonu!“ je sklenil šegavo pohorski šorojak ter
se mi ponudil za Mentorja po budimpeštanskem
dvomestju.

¹⁾ „Zora“ l. 1872. (Op. pisca.)

P. RENE:

SPOMIN.

Ton souvenir est comme un livre
bienaimé. A. Samain.

Odšel sem, ne da bi poslovil se
od tebe, dete drago, ti edina moja sreča.
Zakaj? gotovo vprašala si se,
zakaj? me vpraša duša moja hrepeneča.

Ko vrnil sem kot tujec se nazaj,
ljubezen se udušila je u pubu
motorjev, dimu tvornic in parfumu saj,
v jeklenomrzlem, a za njo prerezkem vzduhu.

In ko sem mimo tvojih oken šel,
flegmatično kadil sem cigareto.
Če rožmarin na njih ti je uvel,
me brigalo res malo je presneto.

Zvečer pa sem slučajno vzel v roké
spominsko knjigo, — oј pretekli čas, —
in nemo si stopila ti pred me,
japonske ti oči, dehtenje tvojih las...

Spomin na té je kakor knjiga ljuba,
ki človek vedno z nova jo prebira.
Spomin na té — življenja moj'ga zguba,
večerna zarja, ki za modro goro vmira.

„MI BI RASTLI KAKOR BORI IN SMREKE.“

K „mrtvim“, to je, k tistim, nad katerimi so zdravniki obupali, vodi siv in mrzel hodnik.

V dolgi sobi z belimi svetlimi stenami, kjer je bila prej šola, stoje v dveh vrstah železne bolniške postelje. Bolniki leže tako, da so jim glave blizu sten. Ležišča se vrste vzporedno. Med eno in drugo posteljo je toliko prostora, da se vmes prosto giblje zdravnik ali strežnica. Tiho je. Skozi okna sije zimsko solnce, riše po belih tleh svetle proge in bele stene se vsled njegovih žarkov še bolj bleste. Nekateri bolniki spijo in mirno dihaajo. Drugi gledajo predse in mislijo. Tudi misli so v tej jasni luči svetle.

V gorenjem kotu ob oknu dviga s silo glavo bolnik, šepeče in kliče soseda: „Kranjec, ti, Kranjec, povej mi, kako si zašel tudi ti na bojno polje!“

„E, veš,“ sem rekel, „jesen je, dela ne bo čez zimo, a tam doli ga imajo dovolj. Vojska je, tepo se s Turki. No, dobro. Mi, kar nas je na jugu, smo vsi eno. Hrvat, Kranjec, Srb, eno in isto. Razumemo se po jeziku, ki ga nas je naučila mati, kaj hočeš več? No, in če se oni spodaj bijejo, zakaj bi mi držali roke križem? Tako sem se vprašal!“

„Pa kaj delaš?“

„Krovec sem. Strehe pokrivam — poletje je čas za naše delo.“

„A jaz sem kmet. Imam očeta doma — starca.“

„Pa kako boš kmetil? Ali te jako boli rana?“

„Veš, čutim, kakor bi mi kdo grizel palec. Noč in dan bi mu ga vlekel izmed ostrih zob, a on drži, drži.“

„Saj nimaš več palca.“

„Vidiš, to je ravno! Do kolena so mi odrezali nogo. O — da bi ti videl naše polje! Ravno, prostrano — in tako poleti, ko zori pšenica! Solnce sije iz njega!“

„Boleti te mora jako. Saj še mene, ko nikjer nič ne manjka. V jarku sem ležal, na desno in levo so pokale puške mojih prijateljev, a za mojim hrbtom so bobneli kanoni. Bilo je veli-

častno kakor v cerkvi, kadar grme orgle na ves glas. Vse je bučalo in se kresalo, a jaz sem vmes pel, vlagal v puško vedno nove naboje in prožil in prožil. Lepših fantov na svetu ni...!“

„Vi Kranjci, vi imate pesmi kakor slavci. Pri nas pojemo turobno in težko, a pri vas kakor škrjanci: milo, sladko in veselo!“

„A kako se moreš o tem meniti, ko praviš, da te boli?“

„Kako pa, boli me. Ali to nič ne pomaga. Naj govorim, ali molčim, vseeno je!“

„Lepših fantov na svetu ni, to sem pel na ves glas in prožil in prožil. Takrat me je ožgalo po glavi, kakor z železno lopato: lop! Bil je kos krogle iz topa. Znašel sem se naenkrat tu — v bolnici.“

„A veš, zakaj smo mi zmagali?“

„Zato, ker smo za kaj!“

„Seveda, pa še nekaj drugega je. Kaj misliš, kdo se je vojskoval z nami?“

„No, vsi dobri duhovi, sveti Juri in Bog in njegov sin!“

„Kraljevič Marko!“

„Beži!“

„Da! Kraljevič Marko! Isti, ki je oral nekaj spomladi polje. Zgodaj zjutraj je, a on, zatopljen v delo, ne gleda, kod reže plug brazdo, pa preorje tako sultanovo cesto, belo, široko in gladko, ki se je vila skozi slovansko deželo. Prijahajo janjičarji, pa se obregnejo ob Marka. A Marko nanje. Oprime in dvigne plug z volmi vred, zašumi z njim po zraku, kakor bi zarenčal bas, in sesuje vse na kup. Ne spredaj ne zadaj se nihče več ne oglasi. To, vidiš, je Kraljevič Marko!“

„Da, tisti, ki spi v gori kakor naš Kralj Matjaž! Tudi naš Kralj Matjaž je močen in silno bradat. Gleda junaško, da je strahota, a njegova kraljičica Alenčica je lepa in mila, da je milota. Eni pravijo, da spi Matjaž v Učki Gori, pa to ni res. Pod Krimom spi, blizu Ljubljane. Zato so tam Kranjci močni in se drže kakor hrastje.“

„Vidiš, jaz sem ga videl na te-le oči!“

„Kraljeviča Marka?“

„Da! Njega! Ko je bilo grmenje topov najhujše, ko so prasketale puške, kakor bi se razdiral pekel, in ko je divjal junaški krik bojevnikov do neba, takrat sem ga zagledal. Njegov šarec je planil pred nas, rezgetal je, otepaval s košatim repom, pa premetaval svoj debeli in zatepeni život. Kraljevič Marko je sedel na njem kakor prikovan, mrk, srep, s strašnimi brki. Držal je šarca za goslo grivo, pa ga obrnil proti nam. Razšopirili so se mu strašni brki, zasvetili zobje in zabliskale oči kakor kragulju. „Hej, dečki!“ je zakričal med nas. „Hej, dečki, zavihtite se nad vraga. Kosovo je našel!“ Veš, ta beseda „Kosovo“, to je strahota! Ko jo slišiš, pa se ti zdi, kakor bi te sunil in stisnil kdo od obeh strani z ostrogami kakor konja! Kosovo, Kosovo! Ti skočiš, planeš, podivjaš! A sam Kraljevič Marko zasučel tam pred našimi nosovi šarca in jaha, jaha, jaha z zlatimi podkvami po turških glavah! Tolči, tolči, tolči! Kako se premetava šarec, kako meče kvišku široka bedra, kako zvenče po njem svetli okovi! A njegova kopita treskajo po glavah! Planili smo iz jarkov, ne bi nas bila udražala gora ne voda! Planili smo in mahali, mahali!“

„Pa si ga ti res videl?“

„Pa da! Pozna se ti, da si Kranjec. Zvit si, niti bratu ne verjameš na besedo! Pa da, ako ti pravim! In tudi govoril sem z njim.“

„Beži!“

„Govoril sem! Ko sem ležal ponoči na polju, je prijahal mimo. Počasi, vkovan na šarca. Gledal je srepo, a govoril resno in trdo. Pa kako tebi? je vprašal. No, sem rekel, nič posebnega, gospodar! Nogo imam spodaj zdrobljeno, pa ne morem za drugimi. — Prelivati kri za svobodo, to je čast! pravi on in drži šarca za grivo. Čast, pritrdim jaz, čast je, gospodar. Opremem se na puško in stojim na eni nogi, da bi poljubil vsaj slavnega šarca! A Marko hiti po bojnem polju naprej in se pogovarja z ranjenci, a šarec jim liže rane.“

„He,“ pravi Kranjec, „tudi mi imamo Kralja

Matjaža, ki spi v gori. Silen junak je, in ko poteče čas in se prebudi, pride na dan s svojo vojsko in nam pribori svobodo. E, takrat se zlijemo vsi v en narod... In če ti hočem reči po duši, naš Kralj Matjaž ne spi več. Ko je ponoči vse tiho, stopi on iz podzemeljskega grada, gre na goro, gleda proti severu, gleda proti vzhodu, proti jugu in zapadu in kliče: Hoj, hoj, hoj, da gre po vsej zemlji, da se razlega nad vsemi domovi. Ljudje pravijo: Ptice selilke lete, žrjavi so, divje gosi, ki lete na jug. Ne, brate, ni res! Kralj Matjaž stoji na gori in budi in kliče svoj narod. Njegova vojska stoji v vrstah in orožje je svetlo in nabrušeno. In ko se bliža spomlad, hodi pod zemljo z bobnečimi koraki. Ljudje pravijo: Glejte, potres je! A ni resnica. To bobne koraki Kralja Matjaža. Rože, ki pricveto iz njegovih krajev, drevje, katerega korenine srebajo njegovo silo, hrasti in stoletne lipe, ki pijo njegovo moč, izdihavajo pod nebo duha svobode, vetrovi ga raznašajo. In mi vsi smo se ga napili kakor pijanci vina. Ne bojimo se več, v bodočnost gledamo veselo in jasno.“

„Da bi se ta dva združila!“ pravi bolnik.

„Katera dva?“

„Kraljevič Marko in Kralj Matjaž!“

„E, brate, to bi grmeli na kup sovražni tabori!“

„Grmeli bi! A mi bi rastli kakor bori in smreke.“

Solnce zahaja in bele stene ugašajo. Zunaj je vse tiho, a v kotu ob vratih hrope bolnik. Kmalu utihne. Pridejo ženske in ga odnesejo.

„Kdo je umrl?“ vpraša Kranjec in dvigne glavo.

„Kuzmič, desetnik!“ se odzove glas iz postelje ob notranji steni.

„Daj mu, bože, vse dobro!“ zaprosi nekdo.

Srb ob oknu premišlja. Gleda v sosednjo posteljo in reče: „Vidiš, nič ni, če eden umrje. Dovolj jih je za nami, dovolj. Vedno se rode dečki in rastejo v junake. A — ko se vrnem domov na kmetijo, se oženim!“

„Kdo te bo... brez noge...“

„A — kdo me bo?! Ženska!...“

EMIL HOJAK:

ZA UPI.

Oj, oblaki nad vrhovi,
in v oblakih vi gradovi,
kam?!

Burja, burja!

Pusti mi oblake posinjele,

pusti mi gradove snežnobe! Oj, ti burja!

Vidiš, dekle, tam oblake

plavajoče nad gorami,

vidiš kope temnosive,

prepojene vse s solzami?

Vidiš svojo — mojo srečo,
ki z oblaki v daljo plove,

da se potopi v valove?

Oj, ta burja!

KLIC DOMOVINE.

Sešli smo se gotovo vsako soboto v prijazni gostilniški sobi, kjer smo prebili ves večer v veselih in resnih pomenkih, se šalili med seboj in poizkušali vinsko kapljico, ki je izzorela v solnčnih goricah našega gostilničarja nekje blizu hrvatske meje. Radi smo se pogovarjali o Slovanstvu, zlasti jugoslovanska politika nas je vabila in mamila s svojimi črnimi in svetlimi stranmi. Kdaj pride dan maščevanja za Kosovo? To vprašanje nam je bilo pogosto v mislih in v besedah. Nismo vedeli, da že zori osveta, in že vstaja krvava zarja nad planinami Stare Srbije.

„Kosovo? Kdaj bo maščevano?“ se je skeptično nasmehnil prijatelj Andrej, ki je bil znan kot velik pesimist. „Nikoli! Ali pa — ako rajši slišite, kadar bo vstal Kraljevič Marko, ki spi s svojim šarcem pod Urvino planino, ali kje že.“

„Do Vidova!“ je zaklical skoro razburjeno mlad mož, ki so mu oči kar bliskale pod gostimi črnimi obrvi.

„Do Vidova!“ je zaklical še enkrat in vzdignil kozarec, ne da bi izpil vino, ki se je bleščalo v luči.

„Kraljevič Marko bo vstal, predno si mislite,“ je dejal s krepkim in zvanečim glasom. „Seveda, ne tako kakor Lazar iz groba,“ je pripomnil, ko je videl Andrejev smeh in naše obraze, na katerih se je čital dvom. „Vstal bo Markov duh in kraljestvo carja Lazarja.“

„Eh, Lacko, nikar tako proroški,“ je kliknil veselo tovariš Janko, ker ga je zanesla njegova ognjevitost in žarka navdušenost. „Usoda ne piše zgodovine ne v granit in ne v bron, v zvezdah je zapisana usoda narodov. In naše zvezde so ugasnile, z njimi je izginila jugoslovanska svoboda. Tužen je Vidov dan zato, ker najbrže nikoli ne bo maščevan. Evropa štiti z ognjem in mečem krivico, v znamenju svoje prosvete pusti, da gazi prokleti dušmanin naše svetinje.“

„Ne obupajmo,“ je prepričevalno dejal Lacko. „Ni še vseh dni konec. Pojdite v Črnogoro, v Srbijo, in čutili boste in slutili, kak duh veje med narodom, in da se že svita dan odmazde.“

„Naj se zgodi,“ smo zakričali skoro enoglasno in trčili.

„Vsako pomlad zaklije na Kosovem rdeča roža, vse polje zacvete in se zagrne s temi cvetkami, ki vzklijejo, kakor veli ljudstvo, iz krvi Lazarjevih junakov. In po noči pride kosovska devotka, tuguje in kliče pobratime. Rože rdeče zbuja spomin na nesrečni Vidov dan, ž njimi vstaja iz grobov spomin na junake, kakor da bi se dvignili sami in klicali: Maščujte nas! Naša kri vpije po osveti.“

„Živio Lacko,“ je nazdravil Janko, najmlajši član našega omizja. „Vrlo si govoril, ampak kadar zajaše Kraljevič Marko svojega šarca in pokliče na boj, se bo zaman oziral, kje je Lacko. Ta bo rajši objemal svojo mlado ženko, lepo slovensko Vido. Ona bo spala na njegovi strani, in ne sabljica brušena.“

Nasmehnil se je Lacko nekako pomilovalno na te besede in mesto odgovora zmajal z glavo. Kasneje je opomnil:

„Na Vidovo na Kosovem hočemo videti, kje je pravda, kje li je nepravda.“

Ostali smo nekako tihi in zamišljeni; veselje in dobrovoljo je šele prinesla gospodična Vida, ki je prišla z bratom, da pozdravi svojega ženina Lacka. Bila je to mila in lepa devotka, svetlih, bleščečih lic in plavih zvezdic v očeh.

Srčno je ljubila svojega ženina, bila je navdušena rodoljubka, ki je vsa gorela za slavo in srečo svoje domovine. Lacko je še podnetil v njenem srcu ta sveti ogenj, da je plamenel še bolj žarko in se razširil v veličastni plamen, ki je objemal vso širno domovino.

Ob njenem prihodu smo se razživali in pomladili, kakor da je posijal topel žarek in so zaklile okoli nas cvetlice radosti in mladosti. Lacko je bil med vsemi najzgovornejši in židane volje. Vida je sedela na njegovi desnici in bila je v resnici lepa in srečna. Lacko ji je dvoril in jo zabaval z vso jugoslovansko zgovornostjo. Vsi smo se veselili njune sreče, zakaj bila sta že za-

ročena od poletja, in pozimi je imela biti poroka. Ostali smo skupaj do pozne ure in se ločili z veselimi pozdravi. Janko je zaklical:

„Do Vidova, Lacko!“ Zasmejal se je hrupno in razposajeno.

„Do Vidova,“ je odgovoril Lacko resno in zamišljeno.

* * *

Že pred leti je prišel iz Črne Gore Lacko v naše mesto, kjer se je posvetil trgovskemu stanu. Bil je zastaven in lep mož, zato si je kmalu naklonil srce lepe hčere svojega šefa. S svojim značajem in ognjevitim rodoljubnim srcem si je pridobil spoštovanje in ljubezen svojih someščanov in ni ga bilo, ki bi zavidal srečo vrlemu Črnogorcu.

Bil je september in zmeraj bolj živahni so bili naši razgovori na večernih gostilniških sestankih. Z Balkana so prihajale vznemirljive vesti: Turčija je zbiralala svoje čete ob mejah Srbije.

„Kaj je novega v Črnigori?“ je prášal neki večer tovariš Andrej našega prijatelja Lacka, ki je vstopil med nas nenavadno zamišljen.

„Ali hodijo pridno povpraševati črnogorski junaki svojega gospodarja Nikito, kdaj jih popelje nad Turke?“

„V resnici, prijatelji,“ je odgovoril Lacko, „ne vem, če bom še dolgo med vami. Čudne novice sem prejel od doma. Meči se že brusijo, in Črnogorci gredo na mejo.“

„No, potem se jim izpolni kmalu njihova vroča želja, da bodo zagledali svojega kletega sovraga in zagnali vanj svoj gnev.“

Kmalu po tistem večeru je obiskal Lacko, ki je dobil medtem novih poročil od doma, svojo nevesto in njenega očeta. Kaj jim je povedal, smo si lahko mislili, zakaj v vsej naglici se je začel Lacko in njegova nevesta, Vida, pripravljati na svatbo. Prve dni oktobra je bila poroka, in na ženitnino je povabil ženin vse svoje prijatelje.

Vesetje je bilo prisrčno, naše čestitke, s katerimi smo obsipali nevesto Vido, so bile iskrene. A hrupna zabava se ni mogla razviti med nami in nevestin smeh je bil porošen s solzami: Pripravljena je bila že, da odide takoj naslednjega jutra njen novoporočeni mož pod bojno zastavo. Bila je krasna in mila v snežnem poročnem krilu, in tih smehljaj je objemal njene ustne kakor pomladna zarja cvetoče livade.

Zapeli smo davorijo:

„Onam', onamo, za brda ona,
govore, da je razoren dvor;

mojega cara onamo, vele,
bio je nekda junački zbor.“

Peli smo razvneti do solz, in ko je utihnila pesem, je zajokala nevesta z obupnim, neutolažljivim jokom.

„Nekaj mi pravi, da te ne bom videla nikoli več,“ je ihtela.

„Kaj govoriš, Vida,“ je vzkliknil ženin veselo. „V kratkem se ti vrnem, čil in zdrav, ponosnega in radostnega srca. O, jaz in moji bratje, ne bomo mirovali poprej, dokler ni ovenčana naša mati, domovina z vencem zmage, dokler ji ne okraši vedrega čela palma slave in miru. Samo zmagovati znamo, in samo strah pred našim mečem bo nagnal v beg sovražnike.“

Poslušali smo zavzeti krasno samozavest junaškega Črnogorca, in Vida je zrla s ponosom svojega ženina, in v njenih očeh je gorela svetla zarja. Otrla si je solze in objela Lacka:

„Ne boj se! Tudi Slovenke ljubimo svojo domovino, kakor naše črnogorske sestre. Ne boš videl več mojih solz, bodimo veseli, na dan najine poroke, na pragu slavne prihodnosti tvojega naroda in mojega...“

Drugo jutro zgodaj sta se ločila ženin in nevesta: Domovina je klicala v boj svojega sina.

Na Balkanu so zagrmeli topovi, zabliskali so se meči, in krvavi viharji so divjali okoli Črnogore in po Stari Srbiji. V snegu so zacveli žarki, rdeči cvetovi, čisto sveži in nedolžni. Pognali so iz srčne krvi osvetnikov carja Lazarja in njegovih vitezov.

Lacko je pisal svoji mladi ženi:

„V najhujšem viharju, kadar žvižgajo okoli mene svinčenke in se lomijo bajoneti, mislim nate, moja Vida! Ti si z menoj kakor angel varuh, in tvoja navzočnost mi vlije tako moč in pogum v srce, da ne vidim pred seboj nevarnosti in mi je vse lahko, kakor bi plaval na perotih po bojnem polju. Tvoj pogled mi sije v dušo, in v tem znamenju zmagujem.“

To je bilo zadnje pismo, ki ga je prejela Vida od svojega moža. Potem ni dolgo slišala o njem ničesar, a prve dni decembra so ji sporočili, da je Lacko mrtev. Pri Dečiću ga je zadelo smrtno zrno, in zdaj sanja večni sen, skupaj s sojunaki, ki so si osvetlili lica in si stkali nesmrten venec hvalečnosti v srcih svojih sinov. Nad njihovimi grobovi grmi jugoslovanska bojna molitev, naša pesem odmeva do zvezd in ves svet sirni in gleda, kako vstaja sijajna zora...

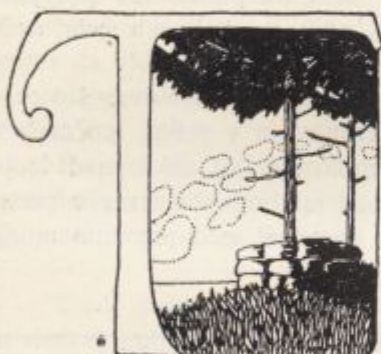

ČRNA LADJA . . .

VLADIMIR NAZOR:

DIVIČ GRAD.

(ISTRSKA PRAVLJICA.)

Morje se lesketa in blešči v srebrnih odsevih: mirno in pokojno je, samo tam daleč, kjer se beli pesek v malem zalivu, vidiš hitro igro valčkov in do ušesa ti prihaja udušeno zamolklo šumenje in brnenje: rekel bi, da nekdo stoka in mrko plaka v tajni tišini začarane noči. Sveta Gora se dviga nad morjem kakor žrtvenik, poln vencev in kit uvelih nočnih cvetov. Kakor ogromne žrtvene posode iz čistega srebra se belijo in sijejo samotani. Ciprese po strminah in obronkih nalikujejo sklenjenim rokam, ki jih pobožni velikani dvigajo proti nebu.

Počasi in oprezno brodi ladja v senci skalin; meniš, da pošastna ladja tava po vodah, svete duše mrtvih menihov plovejo k gori-žrtveniku, da izmolijo v pokoju mirne noči do konca še ne izmoljene molitve.

Naenkrat se je čudna ladja ustavila pred skalino. Pluti mora mimo nje in polagoma se prikaže iz sence ter se odkrije morju in mesecu.

Sredi ravne palube je legel junak, roke prekrižane na prsih in oči zaprte. Junak z vznak

položeno glavo in z otrplimi udi. Na ladji sta samo dva mornarja, meniha, ki se oprezno upirata v dolga vesla. Tiho veslata in molčita ko marmor, kakor da se bojita, da ne bi zdramila bledega viteza iz njegovega večnega sna . . .

Z obale Urvine-planine vozita iguman (opat) Vaso in dijakon Izaija v Vilindar cerkev mrtvo truplo slavnega junaka.

Zazibale so se ciprese vrh Svete Gore, zalovila je morska gladina in zamolkele in tužnejše so zaplakali valovi na produ na dnu zaliva, ko sta morje in gora ugledala črno ladjo. Iz daljine so zadoneli samostanski zvonovi, brezbroj drhtečih sveč je zasnilo na obronkih gora, oglasile so se mrtvaške molitve in vrste menihov stopajo po strmini k morskimi obali, da sprejmejo mrtve ostanke junaka.

Plove črna ladja proti kopnemu. Mornarja napenjata vse svoje sile, da jo srečno pripeljeta v pristan in do kraja izpolnita svojo obljubo. Toda glej! Oblak hiti kakor strela po mirni vedrini. Ustavil se je nad ladjo, objel gornje kraje jambora in cela jata devojk gre po križih in vrveh na krov. Opat Vaso in dijakon Izaija sta pustila vesla in molče gledata v to novo čudo.

Deklice kleče okrog junaka; lijo solze in tih, tužen plač se odziva naokrog, spremljan od šuma cipres, od žalovanja mrtvaške pesmi in zamolklega udarjanja valov ob daljne skale in pečine.

„Oj Kraljevič Marko! Čakale smo dolgo nate in te klicale, žalostne in nadložne, s strmin naše Učke Gore, tam sredi daljne zemlje. Pregnali so nas v onem kraju iz mest in sel, s poljan ob

rekah in z mirnih obal ob sinjem morju. Polomljene so tam vse gusle in razbite vse tamburice. Klonil in podivjal nam je narod, pa smo prišle, da te poiščemo in te povedemo tja, da pomoreš in na pomoč priskočiš. Našle smo te pa mrtvega na tej črni ladji, poslednja nada naša, edini naš spas!..."

Izplakale so se deve, pa so vstale in pristopile k mrtvem telesu, da ga dvignejo in ponesejo s seboj.

"Stojte, devojke vile! Kam hočete z mrtvim junakom?" je klical iguman Vaso. "Našel sem ga sredi Urvine planine na zeleni haljini pod jelko kraj mrzlega studenca. Na visoki veji, od koder ga je bilo videti s pota, sem ugledal njegovo pismo, a pismo pravi, naj se junak pokoplje. Vzel sem mrtvega Marka na svojega konja, ga ponesel na morsko obalo in sedel z njim na ladjo in ga odpeljal k Sveti Gori. Pustite, da ga izvedem pod Vilindar, da ga ponesem v cerkev, da mu izmolim, kar je za mrtvega treba, in ga pokopljem sredi cerkve Vilindara... Kam hočete z mrtvim junakom, vile devojke? Sit je vojne, vina in ženskega milovanja. Odsekel je glavo konju Šarcu in ga pokopal v hladno zemljo; prebil je na četvero svojo bridko sabljo, zlomil na sedmero svoje bojno kopje, a vzel v roko desnico svoj perni buzdovan in ga vrgel z Urvine planine v globoko morje... Legel je pod jelko in zaspal večno spanje pravičnika. Vojeval je šest let, pa se junak

utrudil... Odkod ste prihitele? Kam bežite? Naš je bil Marko v življenju, naš naj bode tudi po smrti."

Pa deve ne čujejo besed Svetogorca Vasa. Dvignile so krepko truplo junakovo na bele roke, lete polahko kvišku na lahek oblak, ki se je še vedno motal vrh jambora črne ladje.

"Oj, vile devojke!" kliče iguman. "Ni mu bilo torej usojeno, da dremlje svoj večni sen v tihem miru naše Svete Gore! Ga li nesete morda na Šargan planino v goro vilinsko, kjer se je junak bratil z vilami pogorkinjami, ali morda v beli Skader, kjer ga je rodila mati Jevrosima mrkemu kralju Vukašinu?... Ne mara pokojnik več za vilinske igre, ne za grozdne vinograde in ne za bujne oljčne gaje na bregovih zelene Bojane, — ponesite ga raje na ravno Kosovo in kopljite mu grob poleg onega kamena, ki pod njim počivajo mlade kosti Boška Jugovića..."

Oj, vile devojke, čuvajte junakovo truplo dotikljaja sužnje in kukavic! Dvignite mu raje ogromno grmado na Šari planini in posejajte njegov pepel po brdih in poljanah cele naše domovine!"

Kliče iguman Vaso v šumu valov, v šuštenju cipres, v brnenju zvonov in v vedno močnejšem petju pobožnih menihov, a oni oblak nad ladjo se polagoma trga od jambora, se strne v svetel klopčič in hiti, brz ko misel, nad površino morja v daljne kraje na zapadu.

VILE DVIGNEJO NA BELE ROKE MRTVO TRUPLO KRALJEVIĆA MARKA.

Visoko med nebom in zemljo, nad morji in jezeri, preko gor in planin nesejo vile mrtvo truplo Kraljeviča Marka.

Tužno tugujejo devoyke svoje pesmi v svojem letu, a globoko pod njimi grme reke in šume gozdovi, kakor da objokujejo mrtvega junaka.

Preletele so vile Makedonijo in kršno Albanijo in pod njimi se je zalesketala nedogledna gladina Jadranskega Morja. Ogromen in krvav zapada mesec v sinje valove. Daleč na obzorju se vzdigujejo oblaki, da prekrilijo nebo in zakrijejo zvezde. Morje se mrgodi, mrači in temni in nagel veter udarja z juga, goni pred seboj oblake, slične prestrašenemu krdelu pošastnih bikov, in šiba morje z jakimi biči. Jadran se je zazibal in vzdramil, vre in kipi kakor voda v kotlu, valovi se vzpenjajo in valjajo z zamolklim hruščem, a ptice hudournne se dvigujejo iz svojih kamenitih gnezd in dreve hreščeč in kričeč v šum in mečavo. Nebo je mrknilo, potemnelo morje in zemlja; hudournni besi hite na oblakih, slični velikanom, jezdečim na hrbtu pošastnih konj, doli v morju kakor da vidiš nebroj odprtih grl in žrel, ki tulijo in grme strašno pesem viharnega Jadranskega Morja.

Hitreje od galebov, urneje od strel, lete pred dežjem in viharjem devoyke z mrtvim junakom tja proti meglam na daljnem severu.

Sredi mrke noči kopiči veter meglo po lukah in dragah puljskega zaliva. Mesto je pogreznjeno v črno temo. Nobenega sledu ni meščanu ali kmetu: umolknil so vsi glasovi, utrnile so se vse sveče — na obrežju pustih zatonov caruje nocoj tmica, megla in vetrina.

Na holmu vrh obale leži junak in z otrplimi očmi gleda na morje, ki se pred njim peni in šumi. Leži na velikem, ravnem kamnu, poleg njega pa stoji buzdovan, ščit, držaj sablje in komadi bojnega kopja in bridkega mu meča. Pernega buzdovana se drže še niti morske trave, a na ščitu in ročaju še zeleno listje jelke z Urvine planine. Sam in nepremično leži junak na bregu; rekel bi, da motri peno valov in drvenje meglenih kop pred visoko obalo; rekel bi, da posluša bobnenje valov in piš vetra po tesneh in dragah. Mrtvi junak vidi in čuje. Lučci gorita v globini njegovih oči, lahko ga izpreleta izpod kože, toda hladne in težke roke smrti ga drže za lakti in noge, ne dopuščajo mu, premakniti ude. Kakor prikazen leži na onem kamnu in vprašuje s plamtečimi očmi morje in vetrove: Kdo ga je ponesel na to morsko obal? Kdo je poiskal in vzdignil perni mu buzdovan iz globočine debelega morja? Kdo je pobral kosce njegovega kopja in meča? Zakaj mu kratijo mir in pokoj hladnega groba? Kam so ga prinesli? Zakaj je nocoj v tem neznanim kraju?

Morje se je vznemirilo; tuli in vzpenja se. Iz burnih valov rastejo v megli čudne pošasti in kretajo proti junaku. Močni ljudje so to, širokih pleč in nabreklih mišic na rokah in lakteh. Roke so jim dolge, koščene in močne, toda noge so jim zaostale, pa se vlačijo po zemlji kakor velikani, ki so jim polomljena stegna. Dopolzeli so do junaka, stiskajo se okrog njega in ga motrijo z upalimi svojimi očmi, ki gore pod gostimi obrvmi s fosfornim sijajem.

„Marko Kraljevič!“ se razlega zamolkla tožba v oni gomili. „Marko Kraljevič, šeststo let

MARKO LEŽI NA BREGU; REKEL BI, DA MOTRI PENO VALOV ...

KRALJEVIČ MARKO, DOLGO SMO TE ČAKALI TUŽNI SUŽNJI V TEJ ZEMLJI...

te je nosila zemlja, šest dolgih stoletij si jezdil slaven in nepremagljiv po naših gorah in poljanah, pa mi te do nocoj nismo ugledali. Čakali smo te dolgo, pa te nismo dočakali. Pil si rujno vino v latinski deželi v belem dvoru Tokaljskega kralja, ko se je ženil Ivo Senjanin. Z visokega gradu si videl, kako plovejo beneške ladje po morski gladini. Čul si naše tužne pesmi na dnu groznic ladij, pa nisi skočil na junaške noge, da rešiš sužnje, brate svoje, iz teh lesenih grobnic... Prijezdil si pod beli Zader, razpel si šator v pšenici zadrškega bana in zasadil kopje pred šatorom in privezal zanje svojega konja Šarca, da pase zrelo žito, ko piješ ti, Marko, vino in rakijo, pa nisi čul obupanega plača in vpitja našega v ladjah pred lukom. A mi smo vozili po sinjem morju, okovani pod krovom; požirali smo grenki čemer in čakali na čas, ko bo udaril tvoj buzdoval na desko nad našo glavo in bo paluba odskočila in bo solnce prodrlo v mračne izbe na dnu ladje... Kraljevič Marko, pobijal si Turke in Arape, Arbanaše in Latine, zmaje in vile brodarice. Zakaj nisi prišel na sinje morje, da se odzoveš klicu istrskih galeotov, ti, ki si prošel dežele in mesta in obšel svet od iztoka do zapada, zakaj nisi zagazil v sinje morje, da se odzoveš klicem istrskih galeotov?... Pojavil si se med nami šele sedaj, ko ti je omahnila desnica in te je smrt zagrabila za srce... Ali hočeš, da te ponese s seboj v morske globine, na grmado morskih rož ali na krov potopljen ladje? Ležali bomo skupaj v gluhi temi in poslušali skozi stoletja, kako piskajo in tulijo nad nami nočni viharji nad valovi Jadranskega Morja — — —“

Turobno tožijo galeoti pred mrtvim junakom, a veter kopiči v stoge, trga v kosme, raznaša na

vse strani, pa zopet zgoščava in zлага meglo okoli njih, ki iz nje rasto pošasti in domišljije.

Nove vrste gredo sedaj iz uspavanega mesta. Krdela starcev in ženâ so obkolila junaka. Starci so goli, mršavi in upognjeni, ženam se vijejo v vetru lasje, grudi so jim uvele, boki ošibani, lica pa upadla in spačena od dolgega jada in stradanja; težke verige se vlečejo za njimi po bregu.

„Kraljevič Marko, dolgo smo te čakali tužni sužnji v tej zemlji, pa te jadni nismo dočakali... Pevali smo, kako te je prevarila sestra Jelica v kuli bana od Vipera. Dvoje spon ti je sklenila okoli nog in lance okoli rok, ti si ipak raztrgal bana na dvoje in vrgel psino na marmorni tlak, da se je razletela na sto delov. Tri leta si ždel v temnici stambulskega carja. Poizkusil si, kako je sužnju in jetniku, pa nam vendar nisi prihitel na pomoč. Lovili so nas Benečani po primorju, kupovali nas in prodajali židje v tem mestu, na tem trgu človeškega mesa. Odpravil si svatbarino na Kosovem, poslal si sirote in prosjake na gostijo pri begu Kostadinu, uprl si se očetu Vukašinu, da obraniš dete Uroša, osvobajal si sužnje in robove, toda do nas tužnih nisi utrudil svojega konja Šarca... Šele sedaj te gledamo med nami, a hladnega in odrevenelega. Prihajaš nam sedaj, ko je pesem o tebi zamrla na naših ustnah. Bil si velik junak, Kraljevič Marko, pa nisi treščil v ono kačjo zalego, da streš naše okove, da nas osvobodiš robstva in sramote!“

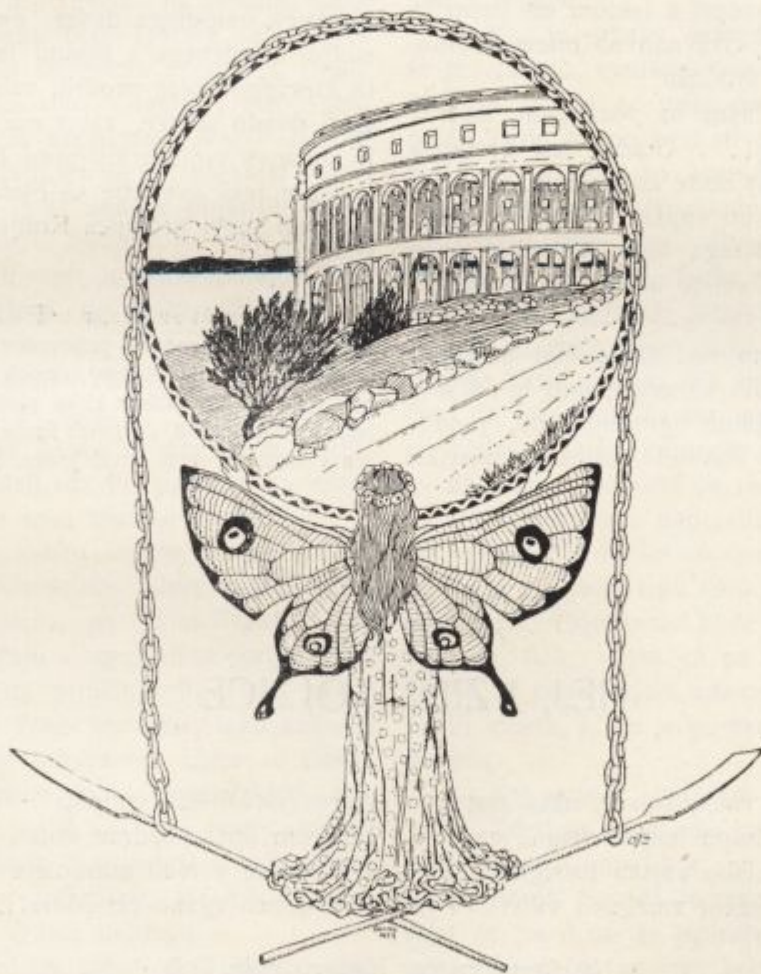
Buči vihar in megla kipi v puljskem zalivu. Iz zemlje vstajajo nove prikazni, z daljnih gor in poljan hitijo, dohajajo v krdelih in vrstah k mrtvemu junaku. To so duhovi starih istrskih kmetov. Na njih je sto sledov naporenega dela, težke rabote, plemiškega biča, gladu, žeje in nagote.

„Kraljevič Marko, glej, kaj je učinila od nas sila in krivica. Iztrebili smo vse gore te naše zemlje, izorali vsa polja, natopili jo s svojo krvjo in svojim znojem, toda železni ljudje so gazili po nas, nam ubijali nado, skrunili nam vero in ponižali naš ponos... Hrepeneli smo po dnevu, ko prideš ti preko naših poljan kakor zvezda preko neba. Čakali smo te kakor solnce, ki nas bo ogrelo in ojunačilo. Upali smo, da nam prineseš na vrhu svojega kopja zvezdo, sijajno in plamtečo, ki razganja temo in bodri obupana srca. Bili smo kakor mrtvo morje, ki čaka, da ga ošine krilo nevihte, da potem vzkipi in plane, da se vzvalovi in poruši nasipe in požre obrežja

in se razlije čez bregove. Molčeči in žalostni smo te čakali o tmurnih jutranjih zarjajah na vrhovih

holmov in gor, toda ti nam nisi prišel, — tvoj junaški duh ni zavel skoz naša srca: Nisi prišel junak, da vsadiš meč v gredelj našega pluga v

GROBNICA KRALJEVIČA MARKA, NAŠ DIVIČ - GRAD.

znak in znamenje, da smo delavci in gospodarji rodne nam grude... Brez borbe smo klonili in umirali z gospodarjevo peto za tilnikom... Kaj si prinesel, Kraljevič Marko, reci, našim sinovom in našim vnukom? Tužnejši in jadnejši so od

svojih očetov in pradedov. Iztrgali so jim srca iz nedrija, vzeli dnšo iz grudi, oslepili so jih in jim izkopali oči iz glave, pa se potikajo po temi in kakor čreda ovac slede tuje stopnje in povelja. Toda mi starci vemo, Marko, kako si pomagal

Relji Bošnjninu, komu je vila Andjelija prebodla oči sredi Goluba-planine... Vstani, junak, in pomagaj našim vnukom! Še so Vile po naših gorah, a po brdih in dolih trava vsakojaka, a največ milja in bosilja. Daj, naj našim vnukom zopet nalijo usahle oči izpod čela, naj naši otroci zopet pogledajo z očmi po svetu, ker so jadni in nesrečni! Junak, ostani z nami in ko dogori do nohtov, bomo mi mrtvi vstali in poleg tebe bojevali poslednjo obupno borbo, da rešimo ali — da osvetimo!...

„Ostani z nami!“ kličejo vile naokrog.

„Vstani in izpregovori!“ nastane klicanje sužnjev, galeotov in kmetov, vseh trudbenikov nezanesljivega morja in trde istrske grude.

Ostro izpreleti telo mrtvega junaka; premaknil je roko, se podprl z laktom ob steno in skočil na noge. Stoji vzravnan na onem kamnu, širi roke in gleda v prikazni.

„Pridite bliže, tužni in pozabljeni, da vas objamem vse skupaj!... Gradite mi grobnico na tem obrežju, a naj bode kakor kula, iz katere bodem čul nad vašimi vnuki, naj bode kakor utrjeno mesto, iz katerega bom navalil s svojo družbo, ko udari ura vstaje in plačila!...“

Gluha in oblačna noč vlada nad puljskim mestom. Luke in zalivi so mirni, logi in poljane puste. Mesto je podobno ogromni ladji, potopljene v morju megle. Povsod pustoš in mrtvilo,

le na onem holmcu vrve in se mešajo okoli junaka prikazni in sence pri čudnem delu. Krdela galeotov nosijo iz morskih globin ogromno kamenje, kup kmetov koplje stene okrog mesta in jih vleče proti obrežju, a jata vil nosi po zraku pečine, skale in kamenje z ruševin nesrečnih mest sredi istrske dežele, iz skalovitega Učkinega klanca, z grebena Planika in Šije... Debel, okrogel zid se dviga okoli junaka, ki leži na kamenu s topuzom ob desnici... Molče, brez šepeta in šuma, se vrši nadalje orjaško delo v gluhi noči...

Svita zarja na iztoku; megle se počasi dvigajo z obal in valov, blede in zmanjkuje jih, a prvi solnčni žarek udarja čudeč se ob zidove visokega okroglega dvora, okrašenega z okni in stolpi, nakičenega s šipami in svodovi, oholega in kipečega poleg modrih valov morskih... Pogodi mlado solnce, zator nočnega mraka, groze in utvar, s svojimi sijajnimi žarki te bele zidove, a v oni reki svetlobe se blešči in rumeni v živi rožičasti barvi grobnica Kraljevića Marka — naš Divić grad.

NB. Rimski amfiteater v Pulju imenuje naš narod Divić-grad. Po narodnem pripovedovanju ta veličastna arena ni spomenik iz rimske dobe, ampak zgradba, ki so jo v eni noči sezidale naše Vile z Učke planine. V nekih krajih se baje še dandanašnji, da junak Kraljević Marko dremlje večni sen v neki izbi sredi Divić-grada. („Savremenik“ IV, 358.)

FR. ŽGUR:

HEJ, VZIDI, SOLNCE...

Hej, vzidi, solnce, naša slava
na stolpu barjak dvigni, car!
Pod tabo vojska tisočglava
gre kakor zmagovit vihar!

Iz prs slovanskih epopeja
čez plan buči pozdrav krilat —
v grobnici, v temi mavzoleja
se z grozo zgane car Murat...

Nad njim mi čez Kosovo polje
z junaki jaha Nemanjič,
zajaha prav pred Drinopolje,
pred njim pa — Marko Kraljević...

PO MACEDONSKEM BOJIŠČU.

(Dalje.)

Prišli smo do prvih kumanovskih hiš, ki so imele po večini na vratih v naglici s kredo narejeno znamenje križa, znamenje, da v hiši prebivajo kristjani, t. j., Srbi. Na mnogih hišah so vihrale tudi srbske trobojnice, na turških hišah so pa bile razobčene bele zastave. A na več turških hišah ni bilo nobenega znamenja, vrata so bila odprta in ko smo vstopili v hišo, smo videli, da je bilo vse razmetano, kakor bi bili roparji v njej. Po dvorišču se je izprehajal vojak, ki je stal na straži, in ta nam je pojasnil, da so mnogi Turki zbežali v Skoplje in vzeli s sabo, kar so ravno utegnili vzeti, in sedaj morajo srbski vojaki stražiti njih hiše, da ne bi kdo odnesel, kar je še ostalo.

„Kaj pa bodo storili ti Turki sedaj, ko je srbska armada zavzela tudi že Skoplje?“ vprašam vojaka.

„Vrnili se bodo, kakor so mnogi že storili, ko so v Skoplju videli, da jih pustimo na miru, ako so oni mirni in nam izročijo orožje.“

Kumanovo je veliko mesto, kakor so na Turškem mesta sploh velika. Šteje menda okoli dvajset tisoč prebivalcev, po večini Srbov, ki se v samem mestu pečajo s trgovino in obrtjo. Hiše so majhne, po večini pritlične, trgovine, kakor povsod po Turškem čisto neznatne, tako kakor v Ljubljani malo večje tobakarne. Ulice so tlakovane z onimi karakterističnimi orientalskimi „zelnatimi glavami“, t. j., z velikimi neobdelanimi kosi kamena, po katerih se prav težko hodi. Blata je bilo dovolj, kakor tudi psov, ki so v vsakem turškem mestu neizogibna nadloga.

Takoj pri vhodu v mesto stoji mala bajta. Vrata so bila odprta in pogledal sem noter. Kar sem videl, ni bilo ravno veselo: na tleh je ležal, iztegnjen in krvav, priletel Turek, ki je gotovo streljal na srbske vojake, ko so prihajali v mesto. So bili res nespametni ti kumanovski Turki: eni so zbežali proti Skoplju, drugi so se uprli in samo majhen del se je udal v božjo voljo.

Ulice so bile polne vojaštva; posebno težko smo se pa prerivali med težkimi trenskimi vo-

zovi. Šli smo poleg razrušene turške džamije in neki kumanovski meščan nam je rad razložil, kako da je džamija bila razrušena. Tako-le nam je pripovedoval in pri tem prav živahno gestikuliral z rokami:

„Ko je srbska armada prihajala v mesto, se je mnogo kumanovskih Turkov skrilo v to džamijo in ko so prišli srbski vojaki blizu, so začeli Turki besno streljati na nje. Razvil se je huđ boj, krogle so brnele po zraku ko čebele. Tudi hrabri prestolonaslednik Aleksander je prisostvoval temu boju. Dolgo so srbski vojaki streljali na džamijo, Turki pa iz džamije na nje, končno so se srbski četaši popolnoma približali džamiji in vrgli vanjo skozi okno več bomb, potem pa hitro zbežali. Pa bil je tudi že skrajni čas, da so zbežali, ker nastal je grozovit pok, po zraku je letelo kamenje in razmesarjeni Turki — džamije ni bilo več in tudi Turkov ne. Škoda, da četaši niso tega napravili takoj v začetku, da ne bi poginilo toliko vojakov!“

Na glavnem trgu smo zagledali veliko množico ljudi. Pristopimo bliže in vidimo kmeta ležati na tleh, vojak ga pa tepe in šteje udarce. Naštel je petindvajset udarcev, potem je pa pustil kmeta, ki se je poizkušal smejeti, ali brez uspeha.

„Kaj je to?“ vprašam nekega podčastnika.

„Kmet je mislil, da sme delati sedaj, ko ni več Turkov, kar hoče, in je ukradel nekemu Turku konja. Seveda je moral konja vrniti, razen tega je pa dobil še petindvajset batin, da si bo zapomnil, da se ne sme krasti niti Turku; v Srbiji smo vsi enaki; vsi imamo enake pravice in enake dolžnosti.“

„In zakaj je kaznovan in osramočen tako očitno? Saj v Srbiji ni batine, tam človeka radi tatvine zapro.“

„Kazen se je morala izvršiti očitno, da vsi vidijo naš resni namen, uvesti tukaj pravične razmere. Ljudje morajo izprevideti takoj v začetku, da ne bomo trpeli, da bi se Turkom go-

dila krivica. Kar je bilo, je prošlo. Ako so Turki delali Srbom krivico, ni treba, da bi mi njih posnemali.“

„Kaj pa, ako vojak kaj ukrade, ali njega tudi batinate?“ sem vprašal dalje podčastnika.

„Ne, vojaka pa ustrelimo, ker vojak ni in ne sme biti ropar. Danes smo imeli prvi in edini tak slučaj. Neki vojak je nekaj ukradel in bil je ustreljen tam-le pri onem zidu,“ odgovori podčastnik in mi pokaže na zid neke enonadstropne hiše...

Hitel sem za družbo, ki je odšla naprej. Bili smo že pošteno lačni in utrujeni in šli smo v hotel „Solun“, ki je pa imel resnično prav malo hotelskega na sebi. Imel je samo eno srednje veliko gostilniško sobo, v njej par marmornatih miz in — biljard. Jedila nobenega, kruha niti koščka, piva nič in samo nekako prav slabo vino se je moglo dobiti, ali steklenice in kozarci so bili tako umazani, da se res ni dalo piti iz njih, natakarnem se pa ni zdelo vredno, da bi steklenice in kozarce oprali. V neki prodajalni sem kupil sira, ali kruha nisem mogel nikjer dobiti, v pekarijah se je smelo peči samo za armado. Gostilniška soba v hotelu „Solun“ je bila prenapolnjena veselih oficirjev in vojakov, vse mize so bile zasedene, tako da sem z nekaterimi tovariši moral sesti na biljard.

Pa dolgo pri vsej svoji utrujenosti seveda nismo mogli ostati mirni. Oficirji in vojaki so plesali kolo, peli in se veselili in končno se je tudi nas prišla ta dobra volja, tudi mi smo stopili v kolo. Francozi, Angleži in Italijani, ki jim kolo ni znano, so bili sicer silno smešni v kolu, ali to jih ni oviralo, da bi s posebnim navdušenjem ne plesali, peli in vriskali, se objemali in poljubovali z vojaki, četudi se niso z njimi razumeli. Posebno živahni so bili Francozi in Italijani in simpatični dopisnik milanskega „Corriere della Sera“ Civinini je plesal, dokler ni onemogel, se vrgel na biljard in trdno zaspal.

Odšel sem na ulico, da bi se malo izprehodil po mestu, ali daleč si nisem obupal oditi, ker se je že spustila noč in sem se bal, da se ne izgubim, oziroma da tovariši ne odidejo brez mene. Gledal sem preštevanje turških pušk, ki so jih vojaki pobrali po bojišču. Na vozovih so vozili te puške in druge vojaške predmete in jih razkladali pred nekim visokim postopjem, improviziranim skladiščem, kjer so jih potem oficirji prešteli in spravljali v skladišče. Veliko je bilo teh pušk, na tleh je bil velikanski kup, skladišče tudi že skoraj prenapolnjeno in še vedno so prihajali novi vozovi, do vrha napolnjeni s puškami,

bajoneti, tornistri in drugimi vojnimi predmeti, ki so jih turški vojaki pri begu pometali od sebe, da so mogli lažje bežati. Vojaki so urejevali ta bojni plen s posebnim veseljem in ponosom, kumanovski meščani so jih pa občudovali in jih hvalili, da so se izborno držali v boju in se pokazali prave junake.

Ko se vrnem v hotel „Solun“, so se tovariši že pripravljali na odhod in čakali so samo še na mene in na bolgarskega tovariša Popova, ki ga pa nikjer ni bilo; bili smo povabljeni k srbskemu duhovniku na večerjo.

V hiši srbskega duhovnika so nas sprejeli prav gostoljubno, s čimer so nam storili resnično veliko uslugo; da te gostoljubnosti ni bilo, bi ostali gotovo lačni in žejni. Drugega hotela razen „Soluna“ menda v Kumanovem sploh ni bilo in tudi ako je bil še kak hotel, bi bili v njem najbrže ravno tako postreženi, kakor smo bili v „Solunu“.

Kumanovska železniška postaja je oddaljena od mesta približno eno uro, kakor je to na Turškem že navada; samo v Skoplju se nahaja železniška postaja čisto v mestu, tako nekako kakor v Ljubljani. Kako naj pridemo na postajo po onem blatu? Izvoščkov ni bilo, ali našli smo nekake kmetske vozove, v katere so bili vpreženi — voli, in ni nam bilo treba gaziti blata. Straže so nas sicer parkrat ustavljale, ker so bili Francozi in Italijani preglasni (pelj so tako, da se je slišalo menda po celem Kumanovem), ali hudega nam niso straže nič naredile. Srečavali smo tudi dolge karavane kumanovskih Turkov, ki so se vračali iz Skoplja na svoja domovja. Na vozovih so vozili razne potrebščine, ki so jih vzeli s sabo, in žene in otroke, sami so pa hodili peš in vodili mršave konje. Reveži, smilili so se nam.

Pred mestom je bilo veliko vojaško taborišče in vse obzorje je bilo rdeče od taborskih ognjev. Bilo je ravno devet ura in trompete so pozivale vojake k počitku. Jasno so se razlegali razvlečeni zvoki v mirni in tihi noči, taborišče, v katerem je prej vrvelo kakor v mravljinjaku, je polagoma utihnilo, vojaki so zlezli pod šatore in tudi ognji so začeli polagoma ugašati.

Na železniški postaji je bilo mnogo vojakov, pred postajo pa vse polno turških topov in municijskih voz, ki so jih stražili srbski vojaki. Gospod Živko Barlovac, naš voditelj, je odšel k načelniku postaje, da bi se informiral, kdaj odide prvi vlak proti Skoplju, mi smo pa razgledovali turške topove in granate. Tukaj niso bili samo poljski, temveč tudi gorski topovi in havbice. In

mного, zelo mnogo je bilo vsega tega, ves veliki prostor pred postajo je bil napolnjen z bojnim plenom.

Gospod Barlovac se je kmalu vrnil in nam povedal, da niti načelnik postaje ne ve, kdaj odide kak vlak proti Skoplju. Železnica je v vojaških rokah in služi samo vojaškim namenom. Voznega reda ni nobenega in samo, predno pošljejo kak vlak iz Ristovca, ga obvestijo o tem brzojavno, da napravi vlaku prosto pot na progi. Čakamo naj, drugo nam ne preostaje! Naš Barlovac je bil voditelj v pravem pomenu te besede in vojna uprava nam boljšega voditelja res ni mogla dati. Zagledal je malo dalje od postaje nekake velike šatore — bila je poljska bolnica. Odšel je tja in se kmalu vrnil s poročilom, da sta dva šotora prazna in da tam lahko prespimo, on bo pa v pisarni načelnika postaje stražil, kdaj pride vlak, in nas pride pravočasno zbuditi! Lepo nas je spravil v šatore, sam je pa odšel na postajo, kjer se je v pisarni načelnika postaje grel — noč je bila mrzla — in dremal za mizo, kakor so dremali tudi uradniki in se budili samo, ako jih je klical brzojavni ali telefonski aparat.

Nismo rabili dveh šatorov, ker je bil eden tako velik, da smo lahko vsi spali v njem. Pod sabo smo imeli slamnice, za odejo je pa vsak dobil debel koc, tako da nas ni čisto nič zeblo, in kmalu smo vsi trdno spali. Prvi je menda zaspal Bolgar Popov, ki je bil prej na večerji pri nekem Bolgaru in je potem pritekel za nami na postajo.

Okoli sedme ure zjutraj je bil vlak pripravljen na odhod. Imel ni niti enega osebnega voza, vozil je pač samo vojaške potrebščine. Nam so dali na razpolago en prazen tovorni voz in nihče se radi tega ni pritoževal, še radi smo se vozili za izprembo v živinskem vagonu. V živinskem vagonu se je vozilo tudi nekoliko oficirjev in vojaških zdravnikov; osebnih vagonov od prejšnje srbske meje dalje sploh ni bilo, prejšnji dan so samo izjemoma pustili dva osebna vagona za generalni štab in žurnaliste.

SKOPLJE.

Prvi večji strateški kakor tudi politični srbski cilj v vojni je bilo zavzetje Skoplja in ta cilj je prva srbska armada dosegla prej, nego je to mogel kdo pričakovati. Ker je bila Zeki-pašina armada že pri Kumanovem popolnoma razbita, ni bilo za Skoplje nobenega boja več. Turki se po kumanovskem porazu niso v Skoplju niti ustavljali, temveč so bežali dalje proti Bitolju v

dveh smereh: skozi Tetovo in Gostivar in skozi Veles in Prilep.

Skoplje je najvažnejša prometna točka v Stari Srbiji in severnozapadni Macedoniji. Tu je križišče cest za Solun, Tetovo in Gostivar, Kumanovo-Vranja-Niš-Belgrad, Kriva Palanka-Čustendil-Sofija in Priština-Novi Pazar-Mitrovica. Železnica veže Skoplje s Solunom in Mitrovico, preko Niša pa z Belgradom in Sofijo; sedaj bo najbrže zvezano direktno tudi z Jadranskim Morjem. Tako križišče cest in železniških prog je za stratega vedno zelo važno. Pa tudi iz političnih ozirov so Srbi morali hiteti, da dobijo Skoplje čim prej v svoje roke, to prestolnico srednjeveškega carja Dušana Silnega; v začetku vojne je bila namreč še vedno upravičena bojazen, da pride do kake evropske konference, ki bi morda preprečila nadaljnjo vojno ter odkazala zaveznikom samo toliko ozemlja, kolikor bi ga pred konferenco osvojili. Srbi pa so se žurili tudi skozi novopazarski sandžak, da zavzamejo njega in klasično Kosovo Polje ter se tako združijo s Črno Goro in izbijejo klin, ki ga je diplomacija zabila med te dve srbski državi.

Skoplje ima kakih 60.000 prebivalcev in je za turške razmere lepo mesto, vsekakor pa ima prekrasno lego. Razprostira se na obeh nabrežjih širokega in deročega Vardarja. Na desnem bregu je mesto bolj evropsko, ne levem bregu pa bolj turško. Na desnem bregu je železniška postaja, evropski konzulati, hoteli (ki so prav malo podobni evropskim hotelom) in v nekaterih ulicah, posebno ob samem Vardarju lične vile premožnih Turkov in tudi kristjanov. V velikih mestih so smeli biti tudi kristjani bogati. V mestih, kjer so bili konzuli, so bili namreč Turki bolj ponižni in so se tudi zakoni malo bolj spoštovali; zato so ljudje tako bežali v mesta; v vaseh pa ni bilo nobene varnosti niti za življenje niti za imetje.

Desni breg Vardarja veže z levim več mostov, od katerih je najznamenitejši velik zidan most, ki je ravno nekako v sredini mesta in na najbolj prometnem kraju, tako nekako kakor frančiškanski most v Ljubljani, le, da je tam mnogo večji promet in da je tudi most mnogo večji (naša Ljubljana se ne da primerjati Vardarju). Most je zelo star in pravijo, da ga je sezidal car Dušan, radi česar mu tudi pravijo „Dušanov most“, ali najbrže je ta most že stal tam pred carjem Dušanom.

Na levem bregu Vardarja je osredotočena trgovina. Seveda ni tam velikih prodajalen, kakor smo jih vajeni gledati po evropskih mestih,

temveč male hišice, po večini lesene, v njih pa male prodajalne, tako da v njih komaj sedi, oziroma čepi trgovec, kupovalci pa navadno ne gredo v prodajalno, temveč kupujejo kar skozi okno. Tak čisto orientalski tip prodajalne prevladuje posebno v takozvanem „bazarju“, veliki pokriti ulici, kjer so same take primitivne trgovine in rokodelske delavnice. Kakor sploh na Turškem, se nahaja tudi v Skoplju trgovina v velikem delu v rokah španskih Židov, pa tudi Turki, Grki in Slovani se pečajo radi s trgovino in obrtjo. (Posebno Grki, kar jih je sploh v Skoplju, so skoraj izključno sami trgovci.)

Ako greš od železniške postaje naravnost skozi sredino mesta in potem čez Dušanov most na levi breg Vardarja, se začne ulica kmalu dvigati in postane precej strma. V tej strmi ulici, ki je glavna ulica Skoplja, se nahaja z leve strani mestni magistrat, majhno enonadstropno poslopje, ki je dobilo kmalu srbski napis, ko je Skoplje zavzela srbska armada; svojemu sedanjemu namenu pa menda ne bo dolgo služilo, ker bodo Srbi za mestni magistrat svoje druge prestolnice postavili gotovo lepše poslopje. Dalje od magistrata, z desne strani, a malo bolj stran od ulice je skrita stara srbska cerkev Sv. Spasa, obzidana okoli in okoli z visokim zidom, tako da se cerkev skoraj niti ne vidi, posebno ker se nahaja sama cerkev skoraj do polovice — pod zemljo. Majhna je ta cerkev, ali lepa, posebno ikonostas (oltar) je izredno lepo delo srednjeveške rezbarske umetnosti. Še više od cerkve, tudi na desni strani ulice, se nahaja ogromno, staro in neokusno poslopje za turške urade (hućumat), zraven njega pa dosti majhno, enonadstropno, zelo primitivno poštno poslopje. V hućumatu so se takoj etablrirali srbski uradi (mestno poveljstvo, okrožno načelstvo, policijsko ravnateljstvo itd.) in tudi poštno poslopje se je porabilo hitro za srbski vojaški poštni in brzojavni urad. (Na ogromnem dvorišču hućumata je ležal velik vojni plen: na tisoče in tisoče pušk, bajonetov, patronov in drugih vojaških potrebščin.)

Na drugi strani hućumata se pa nahaja stari grad — carja Dušana, od katerega so pa ostala samo zunanja zidovja, vse drugo so Turki porušili. L. 1910. so še stala nekaka stara poslopja, sedaj je pa že vse zrušeno. Edini dve poslopji, ki se še nahajata v gradu, so sezidali Turki, to sta vojašnici; a ko je prišla srbska armada v Skoplje, so bili tam samo ranjeni vojaki in na visokem drogu je vihrala bela zastava z rdečim polumesecem. Par korakov dalje ob cesti, še malo više, stoji na samem velika turška vo-

jašnica, kjer so se nahajali prve dni prihoda srbske armade turški ujetniki, ki so jih pozneje prepeljali v Niš in Beograd. Dalje drži ta ulica, ki se pri tej vojašnici izpremeni v navadno cesto, ob turških pokopališčih k celi vrsti čisto novo zidanih turških vojašnic, iz česar se vidi, da Turki sploh ničesar drugega niso zidali nego same vojašnice in vojaška skladišča.

Najlepši razgled na celo mesto je z Dušanovega gradu, odkoder se vidi cela desna stran Vardarja in tudi velik del leve strani. Kak lep prostor bi bil tam za univerzo, ki jo mislijo Srbi ustanoviti v Skoplju! Srbi imajo velike načrte z nekdanjo prestolnico carja Dušana ob Vardarju in upati je, da kmalu izginejo z Dušanovega gradu one neokusne stare turške vojašnice.

Ulice skopljanske niso lepe. Za odvažanje blata ni skrbel pod turško upravo nihče in razsvetljave ni bilo skoraj nobene. V glavnih ulicah je gorelo par acetilenskih svetilk, elektrike pa niso prižigali, četudi je bila elektrarna (privatno podjetje) napravljena in je bilo sploh vse pripravljeno, da bi bilo mesto lahko takoj razsvetljeno: obločnice so bile že povsod postavljene in tudi elektrika napeljana, ali — občina ni hotela razsvetljave plačati, podjetje pa ni hotelo dajati zastonj elektrike! Morali so priti Srbi, da so razsvetlili mesto in so to tudi storili že prvi dan: vojaška oblast je izjavila, da bo ona plačala razsvetljavo, dokler se zadeva z mestno občino ne uredi, in že prvo noč po prihodu srbske armade je bilo vse Skoplje električno razsvetljeno.

Nesnage je po Skoplju povsod dovolj in ako bi kak Evropejec preveč hodil tam, kjer se prodaja meso, gotovo ne bi mogel obedovati. Od vseh hotelov v tem dosti velikem mestu je samo eden (Garma), ki je vsaj kolikor toliko evropski. Hotelir je Srb in v restavraciji kakor tudi v kuhinji je vse čisto in snažno, ali klobeta niti v tem hotelu ni, kakor menda sploh nikjer v Skoplju, izvzemši morda par hiš najbogatejših meščanov in novih šol, ki niso turške. Na vsakem koraku je moral človek zapaziti, da turška uprava ne samo ni pospeševala napredka, temveč ga je celo ovirala, kjer je le mogla. Pod srbsko upravo bo Skoplje gotovo v vsakem oziru napredovalo, ker hočejo napraviti Srbi iz njega drugo prestolnico, vsekakor pa nekako središče novoosvojenih dežel. Omenil sem že, da se misli celo na ustanovitev vseučilišča, na vsak način in prav kmalu se pa tam ustanovi nova vojna akademija, ker belgrajska ne bo več zadoščala za vzgojo tolikega števila oficirjev, kolikor jih bo rabila

močno pomnožena srbska armada. V prvi vrsti pa mislijo Srbi na ustanovitev gospodarskih in drugih praktičnih šol, ker teh bo prebivalstvo novoosvojenih krajev najbolj potrebovalo.

Lepo mesto utegne postati Skoplje pod srbsko upravo v kratkem času in tudi povečalo se bo, ker ima kot naravni gospodarski center novoosvojenih krajev in sedaj ko ne bo več prejšnje meje, tudi velikega dela južne dosedanje Srbije, vse pogoje razvoja. Tukaj bo cvela trgovina in obrt in tudi industrija se razvije, posebno ako pride do carinske zveze med balkanskimi državami in bodo imeli domači industrijski izdelki na razpolago ves veliki balkanski trg. (Dalej se na Balkanu ni mogla razviti industrija, ker je bila vsaka država za sebe premajhna za razvoj lastne industrije.)

*

Prvič sem bil v Skoplju l. 1910., baš takrat, ko se je vračal kralj Peter skozi Skoplje iz Carigrada, kjer je bil v posetih pri sultanu. Kaki dve uri je stal kraljev vlak na skopljanski železniški postaji in kralj je v svojem salonskem vagonu sprejemal veljake, izstopil pa ni iz vlaka. S kakimi občutki je takrat gledal na Skoplje in s kakimi občutki ga je takrat pozdravljala srbska raja! Službeno so takrat pozdravljali kralja turški mogotci, tlačitelji srbskega ljudstva v Stari Srbiji in Macedoniji, ljudstvo pa niti smelo ni priti na peron, temveč je stalo pred železniško postajo in ob progi in je z žalostjo v srcih pozdravljalo kralja, ki vlada srečnejšim bratom. Kralj Peter je velik nacionalist, navdušen Srb in Jugoslovan in lahko si je misliti, kako mu je bilo pri srcu, ko je videl, da stojijo med njim in

to ubogo srbsko rajo turški oblastniki, in nihče se ni čudil, da ni imel volje, izstopiti iz svojega vlaka — odložil je to za poznejše čase, ko med njim in srbskim ljudstvom v Stari Srbiji in Macedoniji ne bo stal več nikdo.

Že dve leti po tem se je kralj Peter pripeljal zopet v Skoplje, ali na postaji ga ni več pozdravila turška, temveč srbska častna stotnija...

Ono noč, po odhodu kralja Petra iz Skoplja, sem se izprehajal ob Vardarju in ko sem šel čez Dušanov most, sem si mislil, kako bi mi bilo pri duši, ko bi gledal srbske polke korakati po tem starem mostu proti gradu carja Dušana. Tudi jaz sem čakal samo dve leti in izpolnile so se moje želje. Videl sem srbske polke, divizije, cele armade, ko so zmagoslavno korakale po Dušanovem mostu, in slišal sem igrati srbske vojaške godbe triglavsko koračnico, „Lepo našo domovino“, „Rado Srbin ide u vojnike“ in druge slovenske, hrvatske in srbske koračnice. Videl sem navdušenje pri srbskih vojaki in pri domačem srbskem prebivalstvu, ki se ne da popisati, in videl sem sivolasega Hrvata — bil je uradnik v Skoplju pri orijentalški železniški družbi — ki je začel jokati, ko je slišal igrati srbsko vojaško godbo na Dušanovem mostu himno njegovega dela jugoslovanskega naroda, „Lepo našo domovino“. Kako veseli in lepi so bili ti dnevi, kako so trepetala takrat srca resničnega in velikega navdušenja. Teh prizorov ne pozabi nobeden, ki jih je videl, nikdar, in vesel sem, da mi je bila dana prilika, gledati vse to z lastnimi očmi in praznovati z brati Srbi skupaj ta veliki jugoslovanski narodni praznik, ko je dobila stara prestolnica carja Dušana zopet svojega pravega in naravnega gospodarja.

(Dolge prihodnjice).

FRAN ALBRECHT:

DIH CEST.

Težak je dih granitnih cest,
v zatohlo noč puhti sopar:
kot blaznih src krvav požar
ljubezni sla do mračnih zvezd.

Jaz čujem: skozi molčanje noči
se nosijo kriki zbesneli
razvalovane, vrele krvi
src osamelih.

Jaz vidim: ni utešitve nikjer,
kri pa se peni in polje,
sredi izbe samotne omahne zver
in sama se kolje — — —

POGLED NA BOSPOR Z AZIJSKE STRANI.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Bolgarska književnost. V „Slavjanskem koledarju“, ki ga je izdalo „Slavjansko blagotvorniteljno društvo“ v Sofiji za l. 1913, se nahaja na prvem mestu daljši spis pod naslovom „Slovenci“, napisan po L. Niederleju in po predavanju, ki ga je imel naš zemljak prof. Anton Bezenšek v „Slovanski besedi“ v Sofiji pod naslovom „Preporod in sedanji položaj Slovencev“. To predavanje je tiskano v l. zvezku II. tečaja „Biblioteke slavjanske besede“. V članku se govori o zgodovini Slovencev, o deželah, v katerih stanujejo, o slovenskem jeziku in njegovem sorodstvu z bolgarskim jezikom ter o edinstvu južnih Slovanov.

S takimi predavanji in s takimi književnimi proizvodi se dosega vzajemno spoznavanje in zbliževanje posameznih plemen na slovanskem jugu, kar je posebno v novejših časih jako potrebno, ako hočemo priti do boljše bodočnosti. — Drugi spis pod naslovom: „Novejša slovenska književnost in njega predstavitelji“ je spisal P. Podravski. Med slikami nahajamo sliko dr. Tavčarja, dr. Šusteršiča in pokojnega pesnika Aškercarja. — Izmed ostalih spisov omenjamo: „Hrvatsko vprašanje“, spisal M. Bazala. „Praške slovanske svečanosti“, spisal prof. Conev. „Francišek Palacky“ od istega. „Topovi“, poezija Ivana Vazova. „Star vojak“, poezija Kirila Kristova. „Balkanska osvoboditeljna vojna in nje slovanska udeležba“, spisal dr. N. Bobčev.

V koledar so sprejete tudi vse slovanske himne in koračnice; med njimi Jenkova „Naprej zastava slave“ v

izvirniku z bolgarskim tolmačenjem od prof. Bezenška. „Slovanski spomenik za l. 1912“ itd. Sploh je ta koledar, ki obsega 184 str. v elegantni opremi, poln jako zanimivega in poučnega gradiva za vsakega Slovana. — „Slovansko blagotvorniteljno društvo“ v Sofiji izdaje „Slavjanski Glas“, dobro urejevano slovansko smotro pod uredništvom g. dr. Nik. Bobčeva.

Geslo društva je:

„V zgovoru (slogi) je sila Slovanov.“

A. B.

Ivan Cankar, Milan in Milena. Ljubezenska pravljica. (V Ljubljani, 1913, L. Schwentner. Str. 149. Cena 2 K 50 h, vez. 3 K 50 h).

Milanova zgodba se pripoveduje v 1., 3., 5., 7. in 9. poglavju, Milenina pa v 2., 4., 6. in 8.; Milan ima pet poglavij, Milena štiri; deseto poglavje združi oba.

Milan je živel, „ko so bile še zastrte njegove oči in še niso razločevale podob in glasov življenja“, na belem gradu sredi gor, gozdov in vrtov; zasanjal je o ljubezni, ki s svojo bolečino in slastjo sega iz večnosti v večnost; iz sanj „je skočil na vrt, kakor da bi skočil proti zvezdam, v neskončnost, izpolnjeni ljubezni naproti, v smrt“; curek krvi mu je tekkel po belem čelu; roke so bile razprostrte kakor za objem. — Drugo dejanje: Milan je bil fant, „ki je prežgodaj šnil kvišku“; njegovi tovariši-sošolci so „brez mostu družili kvanjo in mesečino“ ljubezni, njega pa je že oboje dolgočasilo. Debeli njegov gospodar mu je svetoval, naj ne

pije zvečer „čaja“; v sanjave daljave zroča gospodinja pa mu ga je nosila zvečer in zaran; zdaj je bil njun „ves dan in še vsa lepa noč“. Gnusi se mu zveza te gospodinjelepote z gospodarjem, „zavaljeno živaljo“, a ko pomisli, da je morda ona napravila iz njega „tako nagnusno žival, kakor je njena duša“, sklene iti nekam, „kjer spoznanje ni greh, ljubezen ne hudodelstvo in kjer ni študa v sladkosti.“ — Tretje dejanje: Zdelo se mu je, da je našel tak kraj. Imel je ljubico; za „breztelesno luč“ je bil krstil to svojo ljubezen; niti za hip ni videl v ljubici ženske; zadovoljen sam s seboj, ji je ničemurno naglašal, kako sta se dvignila iz „močvirja“, ter čutil včasih tiho sočutje z onimi, „ki blo-dijo neodrešeni globoko tam doli v črnih nižinah“. Ogovarjal jo je z ogovorom: „Duša!“, ljubica pa ga je končno odločno zavrnila: Ne duša, temveč telo!.. Naj bodo vijolice v prvem pismu, še v prvem poljubu; ali človek se naveliča vijolic... Bluza in krilo je včasih na prodaj za bel denar, nikoli pa ne za škranjčevno žvrgolenje. In ležala je na zofi njegova devica, brezmadežna, breztelesna mačka; on je rekel: „Ne! Ne! Ne!“, ona pa je kričala: „Da! Da! Da!“. Sedaj je bil uverjen, da ni zvezd, da „ne ostane resnično človeškega nič nego biftek, vitro in vlačuga“; umetnost in lepota in znanost in vse koprnenje do onkraj veseljnosti je farsa. — Četrto dejanje: Razočaran v svojem hrepenenju po idealih na svetu, je sklenil stopiti na drugo pot. „Če je tako, da vodi sleherna pot v močvirje razočaranja, je pametno, da se človek močvirju koj od začetka privadi ter si uredi tam svoje domovanje kolikor moči prijetno,“ si je mislil, ko se je peljal na Dunaj. „V kotu gniti, mirno čakati, ni najboljšje. Če nima jablan zdravih jabolk, jejmo črvoja; zakaj jesti je treba!“ In vdal se je velikomestnemu „življenju“, ki je nekdanj onjem sanjal v zatohli tesnobi malega mesta. Nič ni več „iskal“, nič ni več koprnel „iznad sebe“; prostitutka ga je nalagala z romantično zgodbo o svojem življenju ter mu govorila o zvesti ljubezni; on pa jo je porinil na zofo, „na kateri sta se bila tolikokrat goreče objela“, ter odšel. Ponudila se mu je grbava hčerka gospodinje in „šiniła v njegovo naročje, tiho in naravnost, kakor ptič v gnezdo“; tako je želela njena mati, ki je, ko se je zgodilo, gledala nanj „z očmi polnimi spoštovanja in ponižne ljubezni“. On pa se je preselil v drugo stanovanje; gospodinja je kričala za njim: „Lump!“ — Peto dejanje: Milan je študiral zgodovino; našel in videl je v njenem ogledalu, v vseh njenih obrazih le samega sebe; občutil je z radostjo, da se je njegova duša prelivala iz večnosti v večnost in da bo živela dalje „v loku brez konca“. Takrat ga je poklicalo iz daljav; brzojavka mu je sporočila, da mu je mati umrla. Ves svatovsko-prešeren je šel na kolodvor in se vrnil v domovino. Doma je poljubil mrtvo mater, nato pa se napotil in ni povedal nikomur, kod in kam...

Tako je bilo Milanovo življenje, Milenino pa je bilo tako-le: Milena je živela med mnogoštevilnimi tetami in sestrami, v svetlem domu, v šumu in smehu, „ko so tiho in plaho izpregledale njene oči“; krilce ji je segalo samo do kolen, a v duši je bila že ženska. Polnogrudo teto Fani je objemal nekoč mlad človek, polizan kakor brivec; Milena je to videla in sedaj je segal greh po njej „z nagnusno opolzkimi rokami“; v pregrešni izkušnji se zdi sebi prvič lepa. Fani ji pripravi čipkasto oblačilce za prvo sveto obhajilo. Katehetov katekizem pa je bila gola beseda; ko je Milena začutila na jeziku hostijo, je nenadno stal pred njo „smehljaje tisti človek, ki ji je bil pomežiknil na cesti in ki ji je rekel, da je »čeden keberček«“. — Drugo dejanje: Teta Fani se je s komedijantskimi solzami poslovila od svojega „brivca“ in se poročila z drugim, „dostojnim, nekoliko tre-

bušnim in tudi že nekoliko plešastim človekom“. Milena je en dan pred njeno poroko čutila potrebo, iti mrtveca kropit, a na poroki sami se je opijanila in z drzno iskrenostjo nevesti in ženinu in vsem svatom razkrila njih šminko, njih glad in žejo... „Naj bi,“ je rekla, „ženin in nevesta s svojo pridnostjo in z božjo pomočjo spravila na svet obilo otrok, bolj brihtnih, kakor sta sama.“ Ko so svatje plesali, t. j., ko so se „bedra sukala, krila letela in so bile v očeh kvante“, je Milena šla v svojo sobo na divan; tiho se je prikradel za njo „brivec“ in jo je objel s toliko močjo... Teta Fani je to videla in se onesvestila. — Tretje dejanje: Milena je bolehalo vso zimo; spomladi pa je bila vsa izpremenjena, iz njenih oči je sijala mehka, vseodpustljiva milina; to je tisti čas, ko „ob belih mesečnih nočeh vstajajo mrtveci iz grobov-ter se izprehajajo po ljubih krajih, v vesoljstvu prerojeni, od vsega spoznanja obžarjeni, polni milosti in odpuščanja“. Mileni se je iz spoznanja rodilo sočutje do vsega in do vseh in sklenila je iti za usmiljenko v Malo Azijo ali še dalje. Tedaj je pa prišla teta Fani domov, da porodi v svoji nekdanji dekliški izbi; Milena je čula „živalski krik“, ki je presekala tišino, in takrat tudi videla usmiljenko, „debelo, brezoblično bitje, ki je nosilo bele petrotnice na glavi“, usmiljenko z neokusno bluzo, ki je hri-navski tajila vse ženske oblike, in s širokim, lesenim krilom, „ki se je sramovalo, da so noge pod njim“. Milena se je zdrznila in kakor nevede pohitela ven; na stopnicah sreča umetnika; z njim želi pobegniti tja, „kjer ni spomina na to črno, priskutno, polžje življenje“, tja, „kjer je sama lepota iz ljubezni porojena in od ljubezni obžarjena“. In ta umetnik je končno šel ter ji izgnal „ideal“, dasi se je branila in ga ranila. — Četrto poglavje: Grenko je bila Milena razočarana; pristudil se ji je svet in zatekla se je k lurški Materi božji; v težkih urah se zedini vse troje: spomin na mater, na domovino, na Boga. Obžalovala je, da ne more biti mučenica. Greh se ji je zdel že sama misel na greh; potožila se je izpovedniku, a izpovednik, star, godrnjav mož, ji je rekel, „da naj plete nogavice ter moli zraven očenaš, namesto da bi kolovratila po cerkvah; in sploh, da je že stara dovolj za možitev“. Zlasti ta zadnja beseda jo je zadel v dušo; zadnji čas ni videla moških, tudi če je govorila z njimi, zdaj pa so „nenadoma zopet stali pred njo, ogledovali jo natanko in smehljaje, kakor blago, ki je na prodaj“. Kakor da bi bila prisluškavala pri izpovednici, ji je takrat rekla teta Fani, naj si le vzame onega, ki jo snubi; „res da je nekoliko rejen, nekoliko len in zelo ne-umen, toda za ženina in za moža je kakor ustvarjen“. Poročila se je in porodila mrtvega otroka; Mileni se je prikazal na ustnicah smehljaj, „ki ni ugasnil od tiste ure nikoli več.“

Tako sta živela Milan in Milena vsak zase; nista se nikoli videla niti poznala. Mrtva pa počivata vkup. To se je zgodilo tako-le: Jesenske noči je prišel Milan do Blejskega Jezera pod gradom, blizu parka; razprostrl je obedve roki kakor za objem ter je stopil doli z veseljem, lahkotnim korakom. Jesenske noči je prišla Milena do Blejskega Jezera, do tistega bičevja onkraj otoka, razprostrla je obedve roki kakor za pozdrav in za objem ter je stopila doli... Ko sta se srečala na dnu, sta se poljubila ter se nasmehnila, kakor da sta si bila brat in sestra že v samem večnem Bogu, on, njen „dragi“, in ona, njegova „duša“. Cankar je videl obadva in razumel njune besede. Človek, tujec vsem in sebi, vesla v jasni jesenski noči po jezeru; od življenja ranjen, miru željan se ozre trepetaje v globočino...

Kakor je razvidno, ni „Milan in Milena“ pravljica kakor kak „Romeo in Julija“, ki sta se v življenju ljubila. Sploh se Milan ne piše tako in tako, marveč je le Milan,

t. j., moški, in Milena se ne piše tako in tako, marveč je le Milena, t. j., ženska. Moški žive na svetu kakor Milan, ženske kakor Milena, namreč tisti moški in tiste ženske, ki hrepene daleč in visoko... Njih zgodba je v glavnem ena, tudi če se nikdar ne vidijo: njih hrepenenje se jim izpolni šele v smrti, „onkraj morja in onkraj zvezd“; življenje je pa „farsa“ in ljubezen na svetu je „teta Fani“... „Na vsega dnu je žival“.

Paralelizem moškega in ženskega življenja, kakor se dviga in pada v svojem stremljenju, nam kaže že tehnika pravljice; menjajo se poglavja o Milanu s podobnimi poglavji o Mileni.

Kdor prečita prvo poglavje, ki je težko pisano, pojde lahko dalje. Spominjal se bo Lepe Vide in gospe Oplotnice, ki je hotela zreti v zvezde, pa ji je oči vedno iznova potegnile v mlako...

Milan pozna ljubezenske pravljice in pravi: („Umetnost“) je bila že od nekdaj sužnja vsaki sramežljivi nečednosti... Zakaj v službi pohote je človeška modrost brez dna in brez mej... (112).

Realistika in sanjava romantika, ubrana lirika in hreščeča satira. „Pljunki“ se menjajo s „čudežnimi podobami“; glupani mežikajo, a zvezde tudi. Zofe in divani, pa „skrivnosti polne“ misli in strmeče oči. Iz daljave prihaja in v daljavo gre: Gleda „v daljno daljavo“ (3), otožnost, ki strmi v daljavo (7), slišal je iz daljave zamolklo pesem (8), oči zamaknjene v daljne kraje (28), oči, uprte v daljino (69), poklicalo me je iz daljav (146). — Milani čutijo staro „grenkobo“ v srcu; zato se ne nasmejejo nikoli na glas (25) in misli so jim „obzirne in rahle“. Milani in Milene so samo slike smrti: lica ozka, čisto bela (5), podoba blede, ozkolica (6), v lica je bil bolj bled in ozek (7), Milenina lica ozka, skoraj upala (13), ozek, dolg obraz, voščen, ves mrtvaški (145).

„Veda“, (dvomesečnik za znanost in kulturo). III. letnik, zv. 2. — „Veda“ je postala realističen pojav našega narodnega življenja; zakaj lotila se je vseh problemov, ki segajo brezdvomno čisto realno v našo sedanost in našo bodočnost, dočim si drugi prikrivajo istinitost ali se iz neustvarnih nagibov bore proti njej ter postanejo s tem — sanjarji. Vsi Samoslovenci so sanjarji, ker ne uvažujejo realnih uvetov našega obstanka. V pričujočem zvezku se začne anketa o slovenskem jugoslovanskem razvojnem vprašanju; priobčeni so odgovori dr. Iva Šorlija, dr. Josip Sernca, dr. Jos. Smodlake (Spljet), A. G. Matoša (Zagreb), dr. Ilišića. V „listku“ samem razpravlja izven one ankete o jugoslovanskem vprašanju Niko Bartulović (Bartulović predlaga jugoslovansko Smotro, ki bi obsegala Slovence, Hrvate in Srbe. Mi smo vedno za to, da se po možnosti izrabí in razvija to, kar že je, a se ne ustanavljajo novi listi, zakaj vsak novi porod je težak! „Veda“ je že naša taka revija, treba jo je le dalje razvijati.) Za presojo modernega literarnega — kulturnega življenja je prav pomembna razprava dr. A. Bazale: „Problem osebnosti“, ki se bo še nadaljevala in izide sigurno v celotnem odtisku: moderna daje romantične ali naturalistične originale, a ne osebnosti. Taka romantična individualiteta je samo stanodavec geniju in zato nima niti — zaslug niti grehov. Ima vir (originem), a nima svrhe in naloge. Jaz bi ta izvajanja uporabil tudi na brez-ciljnost Samoslovenstva. — („Veda“ izhaja v Gorici ter stane na leto 8 K, za dijake 5 K.)

„Veterinarski Vestnik“. Z novim letom 1913 je postal zagrebški „Veterinarski Vijestnik“ skupno strokovno

glasilo hrvatskih in slovenskih žvinozdravnikov. „Kranjska podružnica društva avstrijskih žvinozdravnikov“, ki ima svoj sedež v Ljubljani in šteje 30 članov, je namreč proglasila „Vet. Vijesnik“ svojim strokovnim glasilom, uredništvo tega lista pa je izjavilo, da bo odslej sprejemalo in priobčevalo tudi slovenske članke in referate.

Imenovana podružnica je na svojem sestanku dne 9. nov. pr. l. sklenila, z novim letom naročiti Vet. Vijesnik za vse svoje člane, a k naročbi in sojedovanju pri tem listu povabiti tudi vse ostale slovenske žvinozdravnike, ki jih je čez 20 razkropljenih po raznih pokrajinah. Začasno redakcijo slovenskih sestavkov v Vet. Vijesniku je prevzel gospod Janko Rajar, c. kr. okr. žvinozdravnik v Krškem.

„Veterinarsko slovstvo se razvija in raste povsod, samo pri nas na Slovenskem se opaža neka apatičnost v tem pogledu. Pred več desetletji so naši žvinozdravniki dr. Janez pl. Bleiweis, dr. Simon Strupi in Franjo Dular že orali ledino na žvinozdravniškem slovstvenem polju in pisali prve knjige o žvinozdravništvu in živinoreji v slovenskem jeziku. V zadnjih dveh desetletjih pa se v tem oziru ni skoro nič storilo.“

Veterinarjem, ki so se šolali še izključno v nemščini in bi jim vsled tega sestava slovenskih člankov posebno glede terminologije morda napravljala težave, je svobodno, se služiti deloma tudi z nemškim jezikom v svojih spisih, ker bo po potrebi urednik sam priredil slovenski prevod. — Prvi štirje zvezki tekočega letnika so prinesli četvero slovenskih člankov, ki so jih spisali gg. Fr. Majdič v Logatcu, L. Tepina v Ljubljani, in „—r“.

GLASBA.

ROZAMUNDA.

Spevoigra v treh činih. Spesnil ** 1911.

(Dalje).

Zaira.

Ko tu pod oknom je zapel,
tako je glas se znan ti zdel,
in pesmica da iz krajin
domačih zbuja ti spomin.
Si vprašat k njemu me poslala,
kje rodna mu je streha stala,
kdo pesmi ga učil je te,
ki tvoje vradosti srcé.
Potajno mi je vse razkril,
da Sokol-grad ga je rodil,
ki je na kranjski zemlji stal,
a ga je moslim razdejal,
zaplenil vso mu imovino
in Zorko, dete mu edino.

Djouhera.

Zaira, to je oče moj!
Zakaj ni prišel sem s teboj?

Zaira.

Zakaj? Ah, tega ne povem.

Djouhera.

Zakaj?

Zaira.

Odpusti, ker ne smem.

Djouhera.

Preklinjal me je, ker kristjanka
več nisem, ker sem moslimanka.

Zaira.

Nič tega.

Djouhera.

Kaj tedaj? Povej!

Zaira.

S seboj usmiljenje imej!
Na te je Ahmed mladi blazen.
Saj veš Sulejke strašno kazen,
razsekali so ji telo,
da je povedati strašno,
ker je skoz vrsta skrivna vrata
sledila blazno srca tata.

Djouhera.

Mar je dejal i tebi oče,
da me odtod odvesti hoče?

Zaira.

Ne reci in ne misli tega,
kar bi rodilo polno zlega.
Kaj, če kedo nam prisluškava,
saj ljubosum nikdar ne spava.
I stena včasih ima uho,
kovarstvu daje zlo potuho.
(*Tu vstopi Abdalah.*)

8. Prizor.

Djouhera, Zaira, Abdalah.

Djouhera.

Kaj vodi te, Abdalah, k meni?

Abdalah.

Nameni čisti in iskreni,
da stregel vašim bi željam.

Djouhera.

Te meni ni lagati sram?
Porednež si, saj te poznam.
(*Mu da mošnjo cekinov*)

Abdalah.

Povelje strogo s'cer imam,
da paši čuvam talisman,
a če je pust vam kateri dan,
ne vdajte praznim se skrbem,
moj jezik bode kakor nem.

Djouhera (*pa mu zapreti s prstom*).

A zdaj mi idi in prinesi
mi s trga raznih sladkih zmesi.
(*Abdalah se priklonivši odide.*)

9. Prizor.

Djouhera in Zaira.

Djouhera.

Li ni evnuh ta dobra duša?

Zaira.

Jaz sumim, da te samo skuša.

Djouhera.

Morda, a vedi, da zlato
mu vzame jezik in uho.
(*Začuje se pod oknom pesem „Ljubljanka“.*)
Čuj, kaj je to?

Zaira.

Zares, o brada
preroka, to je iznenada!
Si kdo odkriva svojo strast,
al morda je za tebe past?
Varuj se, prosim te!

Djouhera.

Kaj znači
ta pesem? Mar li kdo berači?

Zaira.

Čuj, to so starca glasi.

Djouhera.

In pesem iz domače vasi.

Zaira (*pogleda skozi okno*).

Ah, to je znani mi obraz,
očeta tvojega je glas.

Djouhera.

Veliki Alah je mogoče?

Zaira.

Celo gotovo je tvoj oče
in isto pesem poje.

Djouhera (*Je šla pogledat skozi okno*).

Kaj
najbolje je storiti zdaj?

Zaira.

Previdnost zdaj, razum in mir,
da nam ne bo nesreče vir.

Djouhera.

Z očetom moram govoriti,
objeti ga in poljubiti.
Pač ljubav je očeta gnala,
pa jaz se ne bi žrtvovala?
Zaira, idi brž na trg!

Zaira.

Počakaj na večerni mrk.

Djouhera.

Zaira, idi in pogledi,
če mož je oče moj, pozvedi! (*Obe sta pri oknu.*)
Glej, že odhaja spet. Kam gre?

Zaira.

V bazar je tja nameril se.
Tam lani z njim sem govorila.

Djouhera.

Brž idi kupit tja mazila,
dišav in drugih še drobnjav!

Zaira.

Da, da, to bode ravno prav.

Djouhera.

Glej, mož je stopil k njemu mlad,
visokorasel, mladobrad.
Ah, kako dičen je in zal,
tak sin noben ni naših tal.

Zaira.

Kako se pogovarjata!
Kaj tak živo prevdarjata?

Djouhera.

Ah, idi, brzo mi, Zaira!
Srce mi polno je nemira.

Zaira.

A delaj mirno se, veselo,
da ne bi kaj se sumno zdelo,
saj veš, da stane nas življenje,
če obdolži nas suma mnenje. (*Odide.*)

10. Prizor.

Djouhera sama.

Dogodek čuden to slučaja,
ki tukaj meni se dogaja!
Kot kakšna čarovniška moč
pripravljala sen me je to noč
na dneva naklonitev,
želj tihih izpolnitev.
Pri otcu misli mi mude se,
tu njega zvoki oglase se.
To znaki so za sreče dar,
ne more biti tu prevar.
Nestrpno pričakujem,
kaj od Zaire čujem.
Ah, burno polje mi srce,
predrzne misli mi roje,
da morda se posreči,
iz sužnosti uteči!
Ah dvigajo me sladke nade,
mladosti zreti spet livade
in otca dragega objeti,
v prostosti zlati spet živeti.
In slika momka nepopisna,
kako je srcu neizbrisna!
Od bajne vse te sreče
mi vse telo trepeče.

A Alah, čuvaj, da ne zve
mi Amed kaj, sicer gorje.
Zdaj brzo med dvorjanke,
med lahkožive znanke.
Kar vre v srca globini,
iz lica mi izgini!
Srca naj vse molče skrbi,
ko da se nič zgodilo ni.
(*Odide. Zastor pade.*)

11. Prizor.

(*Trg pred hišo pašetovo s kolibami, kavarnami in bazari.*
Narod. V eni gručici vitezi v turški obleki.)

Vitezi (*pojo*).

Vitezi smo hrabri mi,
vdov, sirot zaščitniki,
boj za križ, pravico
dviga nam desnico;
slava zmer junaških del
vnema plam nam srčnih želj,
vmes za krasotico
vsakdo se bo vnel.
A glave prebrisane
zdaj v obleke pisane
viteze smo skrili
v turškem oblačili.
Spretni zdaj trgovci smo,
razprodajamo blago,
tako preslepili
pašo bomo.
Dragocene bisere
zlate lančke, prstane,
z zlatom tkano svilo,
vseh dišav obilo,
ženskih vseh obmam dobi,
kdor nam devo priskrbi
— paše — za plačilo.
Ha, smo umni mi!

(*Iz dvora paševega stopi evnuh Abdalak z jerbasmom in gre v bazarje kupovat.*)

Teuerdank.

Iz vrat je stopil debeluh.

Minefrid.

Gotovo paše je evnuh.

Sforza.

Z jerbasmom gre pač kaj kupovat.

Don Rosa.

Le k nam naj pride sem trgovat.

Teuerdank.

Zdaj jezik si nabrusimo!

Sforza.

Umetnost z njim poskusimo —

Minefrid.

prevare.

Vsi.

Da, prevare, ha!

(*Dalje prihodnjič.*)

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
☐ hišvena pleskarja ☐

Delavnica: Igriške ulice št. 8
☐ Telefon 154 ☐

BRATA EBERL

☐ LJUBLJANA ☐

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
☐ silo ☐

Trgovina in pisarna: Miklošič-
eve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Zidovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z. n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po:

4³/₄ %

Stanje hranil. vlog
dvajset
milijonov

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice:
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zaklad K 1.000.000.
Delniški kapital K 8.000.000

Posreduje najkulantnije nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek, račun ali na vložno knjižico.

Vložni denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4³/₄ % čistih

Do K 10.000.— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron. Zamenjava in eskomptuje iztrežbe obligacij, srečk in kuponov. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje predložitve na vrednostne listine pod kulantni pogoji. Eskomptuje in vstopuje v banke. Borza na ročila za dunajsko in ljubljansko borzo svede točno in cenovno. Nakup in čeki na inozemska mesta. Prevzema k vsem štebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

ALFONZ BREZNIK

sodni izvedenec, učitelj Glasbene Matice in za-
ložnik dvornih in komornih tvrdk.

Naslov brzojavkam: **KLAVIR BREZNIK**, Ljubljana.

Največja in najstarejša trgovina in izposojevalnica klavirjev in harmonijev. Velikanska zaloga vsega glasbenega orodja strun in muzikalij.

Ljubljana, Kongresni trg št 15.
(nasproti mnske cerkve).

C. kr. avstrijski poštahranilnični
konto št. 114.693

Klavirje dvočne tvrdke Bösendorfer, Czapska, Höpfer & Heilmann, Stalshadme, in Höpfer (am. harm.) imam le jaz izključno edini zastopnik za Kranjsko v velikanski zalogi in izbiri. Ne dajte se vdati po navidezno cenem, valjivem posvetu, osobito, ker nudim vsakemu, da si po likih mogoče najnižji cenil ali na čudovito majhne obroke brez vsakega zadatja nabavi prvovrsten instrument z resnično pianom (čisto) garancijo. Stari klavirji najugodnejše v zameno. Izposojevalnina najnižja. Popravila in nastavevanje vseh glasbil najceneje. Preigrani klavirji vedno v zalogi. Violae, citre, kitare, tamburice, harmoniki, tel, rogovi in strune po tovarniških cenah. — Vse dan odprto.

Prečkalila dubovčina posebno ugodnost na obroke.